

Sayı: 15

Sene: 1995-1997

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Prof. Dr. M. MÜNİR AKTEPE'YE

ARMAĞAN

TARİH ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL 1997

ONBEŞ YIL SAVAŞLARI TARİHİNDEN BİR SAFHA OSMANLI KAYNAKLARINA GÖRE 1598 VARAD SEFERİ*

Feridun M. Emecen**

Osmanlı - Habsburg mücâdelesini uzun bir aradan sonra yeniden başlatan Onbeş Yıl Savaşları¹ her iki imparatorluğun tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu uzun savaş döneminde büyük askerî seferler, birçok kuşatmalar ve kanlı muharebeler meydana gelmiştir. Bunların bir kısmı neticeleri itibarıyla önemsiz iken bir

* Bu makale Macaristan Harp Tarihi Müzesi tarafından tertip edilen Onbeş Yıl Harpleri 1591-1606 (Budapeşte 6-8 Nisan 1994) konulu seminere sunulan «The Varad Campaign of 1598 According to the Ottoman Archival Sources and Chronicles» adlı tebliğin tadil ve tevsi edilmiş şekline dayanmaktadır.

** Prof. Dr., İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi.

1 Osmanlı-Habsburg savaşının fiili olarak başlama tarihi 1593'tür. Ancak 1591-1592'de iki taraf arasındaki münasebetler savaş ortamı çerçevesinde mütalaa edilmekte ve bu son tarihler ilan edilmemiş harp dönemi olarak tarif edilmektedir. Uzun Türk Savaşları veya Uzun Savaşlar diye de bilinen bu savaşlar hakkında batı kaynaklarının kullanıldığı pek çok araştırma mevcuttur. Bu konuda mesela bk. Alfred Löbel, *Zur Geschichte des Türkenkrieges von 1593-1606*, I-II (Prague 1899-1904); Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, (trc. Hellert), Paris 1837, VII, 291-376; Zinkelsen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, Gotha 1855, III, 566-622. Ayrıca bk. Leitsch, «Rudolph II und Südosteuropa 1593-1606», *East European Quarterly*, VI/3 (1974), 301-320; H. Heppner, «Der Lange Türkenkrieg (1593-1606)- Ein Wendepunkt im Habsburgisch-Osmanischen Gegensatz», *Osmanlı Araştırmaları*, II (1981), 133-146. Keza sadece Alman, Macar, Romen kaynakları değil Çek kaynakları da savaşlar tarihinde önemli bir bilgi külliyatı oluşturur (Mesela bk. Z. Simecek, «Ottoman Expansion in Czech Reports of the 16 th and the Beginning of the 17 th Century», *Ottoman Rule in Middle Europe and Balkan in the 16 th and 17 th Centuries*, *Dissertationes Orientales*, 40 (Prague 1978), s. 252-287. Ayrıca bir başka detaylı çalışma, J. P. Niedernkorn tarafından yapılmıştır: *Die europäische mächte und der Lange Türkenkrieg Kaiser Rudolfs II, 1593-1606*, Wien 1993.

kısmı oldukça mühim sonuçları da beraberinde getirmiştir. Her iki taraf için de büyük insan gücü kayıplarına, maddî zararlara, dolayısıyla büyük sosyal çalkantılara² yol açan savaşlar hakkında Osmanlı kaynaklarının ayrı bir ehemmiyeti vardır. Alman, Macar, Romen, Çek v.s. kaynaklarıyla birlikte Onbeş Yıl Savaşlarının safhaları açıklığa kavuşmuş görünmektedir. Fakat Osmanlı kaynakları açısından daha araştırılacak çok şey olduğu da bir gerçektir.

Arşiv kaynakları bir yana, kitabî kaynaklarının dahi henüz tenkitli neşirlerinin tamamlanmadığı Osmanlı tarihinin bu safhasının, Osmanlı cephesi yönünden aydınlatılmasında söz konusu kaynak külliyyatının karşılaştırılmalı olarak incelenmesinin gerekliliği âşikârdır. Burada 1598'de gerçekleştirilen ve sonuçları itibarıyla değilse bile askerî açıdan hemen hemen büyük bir öneme sahip olmayan bu seferin tarihi örneğinde, Osmanlı kronikleri ve arşiv kaynaklarının ehemmiyeti ile nitelliği üzerinde durulmak istenmektedir. Bu uzun savaşlar tarihinin hâlâ pek bilindiğini zannetmediğimiz Osmanlı tarafı, bu örnek çerçevesinde tek yönüyle de olsa, ortaya konmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla zemini sağlam oluşturmak için detay çalışmalar, kaynak neşirleri, mukayeseli incelemeler yapılmaksızın bol teorili yaklaşımlarla çeşitli spekülatif yorumlara girişilmesinin pek yerinde bir metod olmadığı anlaşılabilmektedir.

Bu fikir çerçevesinde, detay çalışma örneği olarak Varad (Nagyvarada, Oradea, Gross Wardein) seferi seçilmiştir. 1598'de Satırcı Mehmed Paşa tarafından gerçekleştirilen sefer hakkında Osmanlı kroniklerinde oldukça bol bilgi bulunmaktadır. Ancak bu bilgiler telif muhtaç bir mâhlyet göstermektedir. Söz konusu kronikler arasında Varad seferine bizzat katılan dört Osmanlı tarihçisinin eserleri özel bir önem taşımaktadır. Bu yazarların herbiri de bürokrasiden yetişme olup kâtiplik hizmetiyle sefere iştirak et-

2 Bu konuda mesela bk. H. İnalcık, «The Socio-political Effects of the Diffusion of Fire-arms in the Middle East», *War, Technology and Society in the Middle East*, London 1975, s. 195-217. A. mlf, «Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700», *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 283-337. Habsburg cephesindeki durum için bk. K. Vocelka, «Avusturya-Osmanlı Çekişmelerinin Dahili Etkileri», *Tarih Dergisi*, XXXI (1978), 5-28 (Burada ilgili literatürü de bulmak mümkündür).

mişlerdir. Bunlardan Peçuylu İbrahim³ ve Hasanbeyzâde Ahmed⁴ sefere katılan paşaların kâtiplik hizmetlerinde bulunduklarından harekâtın planlarını, askerî taktik heyeti ve paşaların fikir ve davranışlarını canlı bir şekilde aksettirirler. Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi⁵ ise görevi dolayısıyla daha ziyade askerin arasında bulunduğu için geri planı, çeşitli hazırlıkları, mühimmat temini, lojistik destek vasıtaları konusunda pek kıymetli bilgiler vermektedir. Onun eserinde savaşı idare eden ekibin faaliyet ve tutumları hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, hedefin ve planların orduya nasıl yansıtıldığı öğrenilmektedir. Seferde bulunup bulunmadığı pek anlaşılmayan Mehmed b. Mehmed'in eserinde de söz konusu harekât biraz daha farklı fakat sağlam bir kronolojik düzen içinde aktarılır, burada yer alan ifâdeler, müellifin sefere katıldığı izlenimini vermektedir⁶. Sefere katılmayan ama çağdaş diğer müellifler, Sâfi Mustafa Efendi⁷, Selaniki⁸ ve bu dönemin hemen sonrasında eserlerini yazan Kâtib Çelebi⁹ ve Solakzâde¹⁰ de tarihlerinde Varad seferine değinirler. Sâfi ve Selaniki, sefer sı-

3 Peçuylu'nun sefer ile ilgili verdiği bilgiler, *Tarih*, İstanbul 1283, II, 213-216'da yer alır. Peçuylu bu sefer sırasında Rumeli beylerbeyi olarak katılmış olan vezir Lala Mehmed Paşa'nın hizmetinde bulunuyordu.

4 Hasanbeyzâde'nin eseri doktora tezi olarak N. Aykut tarafından hazırlanmış olup (İstanbul 1980, İ. Ü. Edebiyat Fak. Tarih Semineri Ktp., nr. 3277) Türk Tarih Kurumu tarafından basılmaktadır. Burada bu eser kullanılmıştır. Varad seferi ile ilgili kısım bu tezin 208-214. sayfaları arasında yer alır.

5 Yine sefere kâtib olarak katılmış olan Abdülkadir Efendi'nin *Tarih*'i de Z. Yılmaz tarafından hazırlanmış (İstanbul 1990, İ. Ü. Edebiyat Fak. Genel Ktp., nr. TE 80) ve basılmak üzere Türk Tarih Kurumu'na teslim edilmiştir. Varad seferi bu hazırlanan eserin s. 170-182 arasında yer almaktadır.

6 *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr*, İstanbul 1276, s. 194-199; krg. Süleymaniye-Hamidiye Ktp., nr. 996, vr. 405a vd.

7 Sâfi çok az bilgi verir (*Zübdetü't-tevârih*, Bayezid Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 2428, I, vr. 253a-254a).

8 Selaniki zaman zaman sefer öncesi durum ve hükûmetin tavrı, Kırım Hanı ile olan muhabere hakkında detaylı bilgiler verir (bk. *Tarih*, haz. M. İpşirli, İstanbul 1988, s. 696, 710, 743, 748, 750, 752, 768-769).

9 Kâtib Çelebi'nin *Fezleke*'sinde sefer Hasanbeyzâde, Mehmed b. Mehmed ve Peçuylu'nun güzel bir kompilasyonu şeklinde yer alır (İstanbul 1286, I, 105-106, 108-113).

10 Solakzâde ise seferi adetâ kelime kelime Hasanbeyzâde'den aktarır (*Tarih*, İstanbul 1297, s. 646-650).

rasında sarayda bulunduklarından oraya ulaşan haberleri, merkezî hükûmetin tavrını ortaya koymuşlar; diğerleri ise yukarıda zikredilen kaynaklardan ya aynen ya özetleyerek ya da bilgileri telif ederek yararlanmışlardır¹¹. Anlaşılacağı üzere, seferin canlı şahidleri Peçuylu, Hasanbeyzâde, Topçular Kâtibi ve ifâdelerinden olaylara yakın hasıl ettiğini düşündüğümüz Mehmed b. Mehmed'in eserleri özel bir önem taşımaktadır.

Peçuylu, Hasanbeyzâde ve Topçular Kâtibi seferin sebebi ve nereye, hangi yoldan yapılacağı hususunda ilginç bilgiler verirler. Bunları geniş ölçüde Mehmed b. Mehmed'in eseri tamamlar. Muahhar tarihçilerden Kâtib Çelebi ve muhtemelen ondan naklen Naima, seferin gerçek sebepleri üzerinde çağdaş veya sefere iştirak etmiş müelliflerin bilgilerinin iyi bir telifini yapmışlardır. Bu bilgiler çerçevesinde Kâtib Çelebi seferin asıl hedefinin Erdel olmasının, Eflak ve Boğdan'ı elde tutma amacına yönelik olduğunu belirtir. Gerçekten Eflak ve Boğdan'ın emniyeti ve geri kazanılmasına Osmanlılar siyasi ve iktisadi gayelerle büyük önem vermekteydiler. Kâtib Çelebi, Osmanlılar'ın bu iki ülkenin etrafında emniyet geridi oluşturma çabalarının ve bölgenin emniyetinin Erdel'e hakim olmak ile mümkün olabileceğinin farkında gözükmektedir. Böylece Eflak ve Boğdan'ın Habsburglar'la sınır irtibatı kesilmiş olacaktı. İstanbul'da alınan karar, Estergon ve Yanık (Győr, Raab) bölgelerindeki Habsburg ve Macar güçlerine karşı o tarafların muhafazasının ehemmiyetli olduğu, ancak Tırnışvar'ın tehdit altında bulunması dolayısıyla ve Kırım Hanı'nın da isteği doğrultusunda ordunun Erdel'e girip etrafı yağmalaması ve Erdel voyvodasının bu şekilde bağlılığının temin edilmesi şeklinde idi¹². Nitekim bu konuda Hoca Sadeddin Efendi inşasıyla ser-

11 Muahhar tarihçilerden Münecimbâğı (*Sahâifü'l-ahbâr*, İstanbul 1285, III, 597-598) ve Karaçelebizâde (*Ravzatü'l-ebâr*, Bulak 1248, s. 486) çok az bilgi verir. Naima ise olaya geniş yer ayırır, yer yer de ilginç bilgiler nakleder (*Tarih*, I, İstanbul 1281, 190-192, 194-204).

12 Hasanbeyzâde, s. 209; Topçular Kâtibi, s. 171; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 105-106; Sefer sonrası Hoca Sadeddin Efendi'nin Satırcı Mehmed Paşa'ya gönderdiği mektubda, açık olarak seferin hedefinin yağma ve tahrib olduğu, kale alınmasının düşünülmediği kayıtlıdır (Mektubun tam metni için bk. Naima, I, 204-208).

darada gönderilen emirde Erdel vilayetinin «tahribi» ve voyvodasının «ta'zibi» istenmekteydi¹³.

Sefere şahid olan müellifler de seferin hedefi yanında asıl safhaları üzerinde ayrıntılı olarak dururlar. Özellikle Hasanbeyzâde detaylı bilgiler verir. Peçuylu da yer yer bunları tamamlar. Her iki tarihçinin önemle durdukları nokta, Erdel'e saldırı talimatı alan Satırcı Mehmed Paşa'nın harekât planı üzerinedir. Erdel'e saldırı için hangi yolun tercih edileceği, bölgeyi yakından tanıyanlarla yapılan toplantıda tesbit edilmiştir. Bu toplantı ordunun Beçkerek'te Kırım Hanı Gazi Giray'ın iltihakı için 55 gün kadar bekledikten sonra, onun gelişinin ertesi günü gerçekleşmiştir. Toplantıda Satırcı Mehmed Paşa ve Gazi Giray¹⁴ yanında beylerbeyler, beyler, kapıkulunun altı bölüğünün ve yeniçerilerin tecrübeli, «umur-dîde»leri, serhad boylarının ehl-i vukufu da vardır. Görüşmelerde Erdel'e gidebilmek için üç yol üzerinde durulur. Bunlar Yanova-Lipova yolu, Şebeş-Lugoş yolu ve nihayet Varad yoludur. Bunlar arasında ordunun geçeceği en iyi yolun Varad olduğuna karar verilir. Hasanbeyzâde, Varad'ın kuşatma kararının bu ilk toplantıda alındığını yazarken¹⁵, Peçuylu ve Mehmed b. Mehmed bunun Varad önlerine gelindiğinde kararlaştırıldığını belirtirler¹⁶. Nitekim Mehmed b. Mehmed, Gazi Giray Han'ın gelişinin ertesi günü yapılan toplantıda hangi yoldan gidileceğine dair karar alındığını, Varad kalési önlerine gelindiğinde de 29 Safer 1007 (1 Ekim 1598)'de yapılan toplantıda «tahrib-i niemle-

13 Bk. Hasanbeyzâde, s. 209.

14 Seferin hedefinin Erdel olmasında etkili olduğu anlaşılan Gazi Giray, sefere katılmakta oldukça gecikmiş, kendisine yollanan habercilerle gönderdiği mektublarında türlü bahaneler ileri sürmüştü. Hattâ Hoca Sadeddin Efendi'nin nasihati havi mektubuna bir gazel ile cevap vermiş ve sefere katılmak üzere olduğunu bildirmişti (Bu haberleşmeler için bk. Selaniki, s. 710, 743, 748, 750, 752). Gazi Giray'ı sefere davet mektubu Feridun Bey, *Münşeatü's-selâtin*, II, 118'de yer alır. Gazi Giray için ayrıca bk. H. İnalçık, «Gazi Giray II», *İslam Ansiklopedisi*, IV, 734-736. Keza onun 1598'deki siyasi faaliyetleri için bk. M. Ivanics, «Der Bündnisplan zwischen dem Chan Gazi Giray II. und dem fürsten Sigismund Bathory aus dem jahre 1598», *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, Budapest 1994, s. 183-198.

15 Hasanbeyzâde, s. 209-210.

16 Peçuylu, II, 213-216; *Nuhbetü't-tevârih*, s. 196.

ket»in mi yoksa «feth-i kal'a»nın mı tercih edileceği konusunun konuşulduğunu, toplantıya katılanların Osmanlı memleketine yakın müstahkem ve Erdel ile Nemçe'nin kilidi sayılan bir kalenin fethedilmeyip geçilip gidilmesinin akıl işi olmayacağına birleştiklerini, bu kadar «cengi asker» ile dolu bir kalenin arkada bırakılıp gidilmesindeki mahzurların dile getirildiğini kaydeder¹⁷. Ancak kalenin muhasarası konusunda alınan kararın daha önceden belli olduğu Hasanbeyzâde'nin yazdıklarından anlaşılmaktadır. Ona göre Varad yolu seçildiği vakit Gazi Giray, Varad kalesinin durumunu sormuş, toplantıda bulunanlardan bazıları buranın iki-üç top atışı ile alınabileceğinden söz etmişlerdi¹⁸. Bunun üzerine seferin hedefi önce Varad'ın zabtı, ardından Erdel içlerine saldırı şeklinde belirlenmiştir.

Bu konuda Topçular Kâtibi biraz daha farklı ve ilginç bilgiler vermektedir. Burada, Tımsıvar ve Göle ağalarının bu seneki sefer için Erdel'in hedef alınmasını arzuladıkları, bundan önce İstanbul'da yapılan ve veziriazam, şeyhülislam ve bazı devlet erkânının katıldıkları müşaverede Erdel kralı üzerine sefer lazım olduğu, her an Tımsıvar, Lipova, Yanova, Arad, Çanad, Lugoş'a saldırı ihtimali bulunduğu, Eflak ve Boğdan'a yardım edebilecekleri, bunun için Erdel'in tahribinin gerektiği, ayrıca bu sefer ile Leh ve Kazak eşkiyasının def'inin mümkün olabileceği gibi mütalaaların yapıldığı belirtilmektedir. Bu mütalaalar üzerine vezir Cerrah Mehmed Paşa, Erdel'in tahribinin makul, fakat Budin'in serhad durumunda bulunduğunu, Estergon'un ise kilit olup düşman zabtında bulunduğunu, Yanık'a Budin'den yardımın zor olması dolayısıyla önceliğin Estergon'a verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Topçular Kâtibi ayrıca, Kırım Hanı'ndan bir habercinin gelip Erdel vilâyetinin vurulması teklifini getirdiğini, böylece Varad'ın kuşatma altına alındıktan sonra Kırım kuvvetlerinin «Alaman» dağlarına kadar akın yaparak etrafı yağmalayacağı ve bunun neticesi Estergon'un fethinin daha kolay olacağı, hatta Prag ve Viyana'nın dahi «garet» edileceği yolunda beyanda bulunduğunu da yazar¹⁹. Öyle anlaşıyor ki, seferin Erdel'e yönelik olma-

17 *Nuhbetü't-tevârik*, s. 195.

18 *Tarih*, s. 210.

19 *Tarih*, s. 171-172.

sında Kırım Hanı'nın da rolü olmuştur^{19a}. Osmanlılar yeniden ele geçirmeyi hedefledikleri Estergon için böyle bir harekâta yönelmiş görünmektedir. Fakat bu strateji baştan hatalı olmuş ve seferin bütün sevk ve idaresi tamamıyla Satırcı Mehmed Paşa'nın insiyatifine bırakılmıştır.

Seferin yönü tayin edildikten sonra Varad kalesinin bırakılıp Erdel'e girilmesi aslında pek yerinde bir hareket olmayacaktı. Nitekim Selaniki ve Mehmed b. Mehmed ile muhtemelen onlardan naklen Kâtib Çelebi, son derece isâbetli bir görüşle, bu kalenin öneminin büyük olduğunu ve buranın hem Osmanlı sınırına yakın hem de Erdel ve Nemçe'nin kilidi durumunda bulunduğunu yazarlar²⁰. Hattâ Mehmed b. Mehmed, Varad'ın Erdel ve Nemçe memleketleri arasında olduğundan Nemçeliler'in kalenin memleket hududlarının kilidi olduğu gerekçesiyle daha önce birkaç bin askerle burayı takviye ettiklerini, daha sağlam hâle getirdiklerini belirtir²¹. Böylesine önemli ve müstahkem bir yerin kuşatma altına alınması, hiç şüphesiz asıl hedefi Erdel'e girip yağma ve tahrip harekâtı olan ordu için gerekli savaş aletlerinin bulunmayışı ve bilhassa sefer mevsiminin geçmesi sebebiyle pek yerinde bir plan olmamıştır. Satırcı Paşa'nın en önemli hataları, Beçkerek'te iki aya yakın bir süre beklemek, dolayısıyla karşı tarafa hazırlanma fırsatı vermek ve tedbirsiz davranmak, yeterli lojistik destekten mahrum olmak, Osmanlı sınır boylarındaki karşı harekâttan haberdar olmamak veya bunları önemsememek, bu durumda iken oldukça fazla vakit kaybedildiği halde Varad gibi oldukça büyük ve sağlam kalenin «birkaç top atışı» ile alınabileceği yolundaki telkinlere kapılmak ve burayı kuşatma altına almakla oyalanmaktır.

Osmanlı kuvvetleri, kalenin kuşatmasından önce varoş kesimini ele geçirdi ve buradaki sağlam evler «meteris» yani siper haline getirildi. Muhasara altına alınan kalenin kolayca fethedilebileceği sanılırken iş uzamaya başladı. Peçuylu ve Hasanbeyzâde

19a Nitekim Gazi Giray'ın Sigismund Bathory'a gönderdiği mektupta bununla ilgili bazı karineler mevcuttur (M. Ivanics, «Aynı Makale», s. 190-193, 198).

20 Selaniki, s. 769; *Nuhbetü't-tevârih*, s. 195; *Fesleke*, I, 108.

21 *Nuhbetü't-tevârih*, s. 195.

kuşatmanın üç topla yapıldığını ve bunların kifayet etmediğini yazarlar²², sonraki tarihçiler de bu bilgileri tekrar ederler. Hattâ kuşatma için Belgrad'dan on top daha istendiği kayıtlıdır. Fakat asker arasında bulunan ve harb safhalarını, cephenin durumunu iyi bildiği anlaşılan Topçular Kâtibi ise orduda üç badaloşka, yedi şahî darbuzen olduğunu, ayrıca Rumeli beylerbeyi kolunda yine muhtelif çapta on top bulunduğunu belirtir²³. O daha ziyade hava şartlarının son derece bozuk olduğu üzerinde durur. Yağmur yüzünden her taraf bataklık hâle gelmiş, siperleri su basmış, askerler soğuktan etkilenmişlerdir. Hemen bütün Osmanlı kronikleri, daha Varad'a yürünürken yağmurun dinmeksizin sürdüğünü ve kuşatmayı olumsuz yönde etkilediğini yazarlar. Hattâ ordunun geri dönüşü sırasında da bu yüzden büyük sıkıntılar çekilmiş, yol üzerindeki ırmakların geçilmesi çok zor olmuş ve pek çok insan sulara kapılarak hayatlarını kaybetmişlerdir. Buna yiyecek sıkıntısı da eklenince, ordudaki huzursuzluk had safhaya ulaşmıştır.

Bu arada kuşatmanın ilk günlerinde -Mehmed b. Mehmed ve Kâtib Çelebi'ye göre yedinci günü- İmparatorluk ordularının karşı saldırıya geçtiği ve Budin'i kuşattıkları haberi geldi. Gerçekten de Arşidük Mathias kumandasındaki 60-80.000 kişilik bir kuvvet 28 Eylül'de Budin'i muhasara altına almıştı. Bu Satırcı Paşa ve savaş erkânı arasında büyük telaşa yol açar. Gazi Giray ile müşâverede bulunan Satırcı Paşa, bir kısım beylerbeyileri ve Kırım kuvvetlerinin bir bölümünü Budin'in imdadına gönderir. Ancak Budin'den birbiri ardınca feryadcılar gelir ve durumun nâzik bir safhaya ulaştığını, bir an önce imdada gelmeleri gerektiğini belirtirler. Bu sırada da Varad muhasarası bütün hızıyla sürmektedir. Atılan lağımlar ve birbiri ardınca yapılan hücumlar bir netice vermez, yağmurun daha da hızlanması, askerleri güç durumda bırakır. Kuşatmanın uzun süreceği ve kalenin alınmasının mümkün olmadığı anlaşıncı, sür'atle Budin üzerine yardım için gitme kararı alınır. 3 Rebiülahır (3 Ekim)'da kaldırılan kuşatma, bazı Os-

22 Peçuylu, II, 213-216; Özellikle Hasanbeyzâde top konusunda önemle durur, başarısızlığı buna bağlar : *Tarih*, 211-212.

23 *Tarih*, s. 178-179.

manlı kaynaklarına göre 35-40 gün sürmüştür²⁴. Bu arada kuşatma sürerken Gazi Giray'ın Erdel içlerine akın yapma isteği, Budin'in durumu da dikkate alınarak, Satırcı Paşa tarafından geri çevrilmişti²⁵.

Bütün Osmanlı kaynakları, ordunun Budin'e yardıma gitmek için hareket ettiğinden; fakat yolların sellerle kaplı, bataklık olması, soğukların başlaması, yiyecek kıtlığı gibi sebeblerle askerin isyanı sonucu Belgrad'a geri döndüğünden bahs ederler. Bu arada Varad'daki muhasaranın kaldırılışından bir gün önce Budin'i kuşatan kuvvetler geri çekilmişlerdi. Onların da kuşatmayı kaldırış sebepleri, iklim şartlarının kötüleşmesiydi²⁶. Budin kuşatmasının kaldırıldığı haberi Osmanlı ordusuna, Tissa suyu kenarında, Solnok civarında bulunduğu sırada 20 Rebiülahır (20 Ekim)'da ulaşmıştı²⁷. Osmanlı ordusunun Varad'dan Budin üzerine gidişi sırasında çekilen sıkıntıları özellikle Peçuylu ve Hasanbeyzâde çok

24 Kuşatmaya yakından şahit olan Hasanbeyzâde, kronolojik tafsilata pek dikkat etmez. Topçular Kâtibi ise genellikle hatalı tarih verir. Peçuylu'da da seferin safhaları ile ilgili tarihler yer almaz. Yalnız Mehmed b. Mehmed bazı önemli safhaları doğru tarih vererek belirtir. Fakat çoğu defa ay adı yoktur. Daha sonraki müelliflerden Kâtib Çelebi ve Naima, kronolojik tafsilata dikkat ederler. Kuşatmanın tam olarak kaç gün sürdüğü bu müelliflerin eserlerinde yuvarlak rakamlarla verilir. Fakat Mehmed b. Mehmed'in eserine göre, ordu 1 Rebiülevvel 1007/2 Ekim 1598'de meteris kurup kaleyi toprakla dövmeye başlamış, 3 Rebiülahır/3 Kasım'da ise toprak çekilerek muhasara kaldırılmış, 14 Rebiülahır'da da Göle'ye varılmıştır (*Nuhbe*, s. 198). Buna göre muhasara gerçekte 33 gün sürmüş olmalıdır. Öte yandan muhasaranın 37 gün sürdüğünü yazan Topçular Kâtibi, kuşatmayı 11 Safer'de başlatır ve 20 Rebiülevvel'de sona erdirir (*Tarih*, s. 180, 181). Ayrıca İ. H. Danişmend, Naima'ya dayanarak seferin sağlam bir kronolojisini vermiştir (*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, 189-191). Selaniki ise, ordunun Erdel'e girişinden itibaren üç ay boyunca İstanbul'a hiç bir haberin ulaşmamış olduğunu yazar (s. 785).

25 Kırım kuvvetlerinin bir kısmı zaten daha önce akına gönderilmişti. Peçuylu kuşatma sırasında Gazi Giray'ın kalan kuvvetleriyle akın talebinde bulunduğunu belirtir (II, 216).

26 Budin kuşatmasının kaldırılması Osmanlı kaynaklarında Satırcı Paşa'nın Varad kuşatmasını kaldırıp Budin'e yürülmesi ve bundan önce bir kısım kuvvetlerin gönderilmesine bağlanır (Mesela bk. Mehmed b. Mehmed, *Nuhbe*, s. 199). Hasanbeyzâde hava şartlarının Budin'i muhasara eden kuvvetleri de etkilediği belirtir (s. 214).

27 Mehmed b. Mehmed, *Nuhbe*, s. 199; Hasanbeyzâde, s. 213-214.

canlı bir şekilde tasvir ederler. Her iki yazar da ordunun Budin'e yardım için çok zor tabiat şartları altında Göle'ye kadar geldiğini, bu sırada yiyecek de bulunmaması üzerine yeniçerilerin isyan ederek Satırcı Paşa'ya ellerindeki sopalarla vurduklarını, otağını yağmaladıklarını, serdarın bunların elinden güçlükle kurtulduğunu etraflıca anlatırlar. Hattâ Lala Mehmed Paşa'nın hizmetinde olan Peçuylu, Satırcı Paşa'nın uzun süre ordugâha gelmediğini, uzakta dolaştığını, ardından yapılan görüşmeler sonucu dönüş kararının alındığını belirtir²⁸.

Osmanlı kroniklerinde seferdeki başarısızlık serdar Satırcı Mehmed Paşa'ya yüklenir. Peçuylu onun kendini beğenmiş, her şeyi bildiğini zanneden bir şahıs olduğunu bile belirtmekten çekinmez. Öte yandan çağdaş kaynaklarda yer almayan bir bilgi de XVIII. yüzyıl vak'anüvislerinden Naima'da bulunur. Naima, Satırcı Paşa'ya Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi tarafından başarısızlık dolayısıyla çok sert ve suçlayıcı bir mektup yollandığından söz eder. Burada üzerinde durulan nokta, Satırcı Paşa'nın Erdel memleketini yağma ve tahrible görevli olduğu halde, «kal'agirlik» sevdasına kapılması ve Budin, Eğri, İstolni Belgrad taraflarının muhafazasını boşlamasıdır²⁹. Dolayısıyla başarısızlığın kurbanı Satırcı Paşa olmuştur. Nitekim bunu az sonra hayatı ile ödeyecektir³⁰. Ancak onun katlinin başka bazı sebepleri daha var gözükmemektedir. Zira bu sırada Uyvar seferine çıkmak üzere serdar tayin edilen yeni veziriazam İbrahim Paşa, Gazi Giray ile yakınlığı bulunan Satırcı'yı kendisine rakib olarak da görmekteydi. Onun katli ile Gazi Giray, hükûmet nezdindeki kuvvetli bir taraftarını kaybetmiş olacak ve böylece daha sıkı kontrol altında tutulma imkânı doğacaktı³¹.

28 Hasanbeyzâde, s. 213; Peçuylu, II, 221.

29 Naima, I, 204-208.

30 Katli için bk. Hasanbeyzâde, s. 216; Selaniki, s. 815.

31 Nitekim Hasanbeyzâde açık olarak İbrahim Paşa'nın Han ile Satırcı Paşa arasındaki yakınlıktan rahatsızlık duyduğu ve şüphe ettiğini belirtir. Ona göre, İbrahim Paşa Filibe'ye geldiğinde, Sonbor'da kışlamakta olan Gazi Giray'ın bir adamı yanına gelmiş ve Han'a Satırcı Paşa tarafından Silistre'nin arpalık olarak verildiğini bildirmiş, Satırcı Paşa kalemî ile bu emri ibraz ederek İbrahim Paşa'nın da bunu teyid etmesini istemişti. İbrahim Paşa istememesine rağmen, şayet bu teklif kabul edilmezse, Gazi Giray'ın derhal Kırım'a dönece-

Bu sefere dair Osmanlı arşiv kaynaklarına gelince, ne yazık ki bu devreye ait mühimme defterleri mevcut değildir. Yalnız sefer sırasında Satırcı Paşa'nın yaptığı tayinlerle ilgili bir ruus defteri vardır. Bu defterde, savaş ve sefer sırasında yararlılık gösterenlere verilen mükafatlar, terakkiler, tayinler yer almaktadır³². Buradaki kayıtlardan bazılarında, terakki alan şahsın ne gibi hizmet gördüğü de kısaca belirtilir³³. Bu tip küçük kayıtlar bize savaşın cereyan tarzı, safhaları, bazı münferid kahramanlık olayları

ginden endişe ederek bunu tasdik etmek zorunda kalmış, durumu İstanbul'a telhis edip böyle davranmaktaki gayesinin Satırcı'nın Han'a ilticasına mani olmaktan da kaynaklandığını bildirmişti. Bu esnada önden gönderdiği Yenigeri ağası Belgrad'da Satırcı'yı idam etmişti (Hasanbeyzâde, s. 216-218). Bu olay Gazi Giray'ı çok sarstı, hatta Kırım'a dönme konusundaki kararını da çabuklaştırdı (H. İnalcık, «Gazi Giray», İA, IV, 735). Diğer taraftan Hoca Sadeddin Efendi'nin mektubundaki ibârelere göre, Gazi Giray'ın bir taraftan da seferdeki başarısızlık dolayısıyla kendisini temize çıkaracak haberler gönderdiği dikkati çekmektedir. Nitekim Satırcı'nın suçlandığı kuşatma kararının alınmasında kendisinin bir dahli olmadığı, bu konuda tamamıyla serdarın emrine uyduğunu belirtmiş ve «...kal'agirlik dâvısıñı Tatar Han deñıldır, amma ılgar ile tahrîb-i diyâr ve nehb ü garet-i memâlik-i küffâr ve usârâ ile zehâr ihzâr etmek vazife-i Tatar'dır, ol bâbda takstiriniz mi oldu, her vechile emre imtisâlden gayri işiniz yoktur, gel dediniz geldik, dur dediniz durduk, ur dediniz urduk, otur dediniz oturduk, kışla dediniz kışladık, bekle dediniz bekledik, uğrunuzda ıssılar ve soğuklar çektik, ahır damlarında yatdık, emr-i serdâra mutî' ol dediniz olduk...» şeklinde serzenişte bulunmuştu (bk. Naima, I, 204-208). Selaniki de Gazi Giray'ın Satırcı Paşa'yı hükümet merkezine «izhâr-ı garez» ettiği gerekçesiyle şikayette bulunduğunu yazar (s. 815). Fakat bu ifâdeler, Gazi Giray'ın bir manevrası olmalıdır. Zirâ Hasanbeyzâde ve Peçuylu'nun anlattıkları, her ikisi arasındaki bağın kuvvetli olduğunu düşündürmektedir. İbrahim Paşa, bir taktikle, Satırcı'nın Gazi Giray'ın yanına kaçmasını önleyerek idamı gerçekleştirmiştir.

32 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BA), Kepeci (=KK), nr. 255. Bu defterde Satırcı Paşa'nın sefer sırasındaki tevcihatı yer alır. Defterin başında, «Müteveffâ Satırcı Mehmed Paşa'nın Varad Seferinde olan ruusudur» ibâresi vardır.

33 Bu kayıtlar defterde karışık şekilde tutulmuş, ancak tevcih tarihleri verilmiştir. Bu târihler muhasaranın yapıldığı günlere tekabül etmektedir. Terakki ve yükseltme teklifleri genellikle savaşı idare eden paşalar tarafından yapılmıştır. Bunlar arasında Rumeli beylerbeyi Mehmed Paşa (Lala), Van beylerbeyi Mahmud Paşa, Budin beylerbeyi Süleyman Paşa (Dev), Tımsıvar beylerbeyi Sinan Paşa, vezir Mustafa Paşa, Diyarbekir beylerbeyi Murad Paşa (Kuyucu) vardır. Bu arada Gazi Giray'ın teklifleri (=vergi) de mevcuttur.

hakkında, kroniklerde bulunmayan detay bilgiler verirler. Mesela bu kabil kayıtlar arasında siper kazma, köprü yapma, düşman to-punu berhava etme, sura bayrak dikme, esir getirme, surların al-tına barut yığma ve lağım açma gibi birtakım bilgi kıvrıntıları dik-kati çekmektedir³⁴. Ayrıca timar meseleleri ile ilgili sefer sırasın-da Satırcı Paşa'ya gönderilen birkaç hükme ise tahvil ve nişan def-terleri, timar ruznamçe defterlerinin bazılarında rastlanmakta-dır³⁵. Sefere katılmayan sipahilerle ilgili kayıtları yine bu tip def-terlerde bulmak mümkündür³⁶. Öte yandan Satırcı Mehmed Pa-sa'nın bu seferi sırasındaki masrafları gösteren 16 Temmuz 1597-10 Nisan 1599 devresini içine alan bir hazine ruznamçe defteri mevcuttur. Burada askere verilen mevacibler, Kırım hanına ve adamlarına verilen in'amlar, yiyecek masrafları yer almaktadır³⁷. Görüldüğü gibi arşiv kaynakları hadisât çerçevesinde bu seferle alakalı bilgiler yönünden oldukça yetersiz kalmaktadır.

34 Meselâ BA, KK, nr. 225'te Murad Paşa'nın bir arzında, Varad kalesin-den top atıp ceng eden bir «*mel'un*»u tüfek ile vuran birine terakki teklifi (s. 15 : 25 Rebiülevvel 1007), Köprü yapıp top çekenlere (s. 18), kuşatma sırasın-daki umumî hücumda yararlılık gösteren 25 kişinin bölüğe ilhakı (s. 19), kum-bara ile mecruh olanlar (s. 27), gönüllü olarak Varad yürüyüşüne katılan tü-fekçiler (s. 23), lağımında hizmet edenler (s. 25), Varad kalesine saldırı sırasın-da gedik başında bayrak dikip hizmette bulunanlara yeni görevler ve terakkiler verilmesi (s. 124) zikredilebilir.

35 Meselâ bk. BA, KK, nr. 132'de Mehmed Paşa'ya hüküm (s. 357 ve s. 366; bu sonuncusu Zilkade 1006 tarihli olup Kırım hanı Gazi Giray'a sefere iştirak için giden kapıcıbaşı Ali Ağa'ya terakki verilmesine dairdir). *Timar ve Zeamet Tevcih Defteri*, nr. 213'te ise Anadolu vilayeti timar ve zeamet erbabı-nın, müteferrikalar ile çavuşların ve çavuş oğullarının, divan ve defter katib-lerinin tamamının sefere katılmalarına dair emir yer alır (s. 311). Ayrıca Meh-med Paşa'nın Belgrad'a dönüşünden sonra maiyyetinde yer alan yeniçerilerin mevacibleri ile ilgili bir kayda göre, onun yanında bulunan yeniçeri sayısı 8645 idi. Eğri'de 2125, Budin'de 2844, Tımsıvar'da 1020 yeniçeri daha vardı (BA, KK, nr. 1879, s. 54). Ayrıca Varad seferi de dahil olmak üzere bütün savaş dönemi ile alakalı, insan gücü, mühimmat, kaynak temini, seferlerin geri plan-ları, işe meseleleri Osmanlı Arşiv kaynaklarına istinaden C. Finkel tarafından incelenmiştir (*The Administration of Warfare: The Ottoman Military Cam-paigns in Hungary 1593-1606*, Wien 1988).

36 Mesela bk. BA, *Timar ve Zeamet Tevcih Defteri*, nr. 213; BA, KK, nr. 132.

37 BA, KK, nr. 1876'da bulunan bu hazine ruznamçe defterinin 154-168. sayfaları arası sefer ve muhasaranın yapıldığı zamana ait gelir ve giderleri

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz : Bütün Osmanlı kaynaklarının tetkikinden öncelikle sefer planlarının İstanbul'da yapıldığı anlaşılmaktadır. İstanbul'da hazırlanan plan, Eflak-Boğdan'ın Habsburglar'la irtibatını kesmek için Erdel'e saldırı ve bölgeyi tahrib etme, elde tutma idi. Bu arada çok önem verilen Ester-gon'un ele geçirilmesi de kuvvetle arzu ediliyordu. Fakat olayların seyrinden anlaşıldığına göre, Kırım Hanı'nın görüş ve istekleri doğrultusunda sadece yağma ve tahrib yapıp gözdağı vermek için Osmanlı ordusunu böyle tek yönlü harekâta bağlamak hatalı olmuştur. Habsburg kuvvetlerinin karşı harekâtı yeterince gözönüne alınmadığı gibi esaslı bir hedefin tayini de gerçekleşmemiştir. Böyle bir durumda Satırcı Paşa kendisine verilen emirleri uygulamakta serbest kalmış ve yanlış bilgilendirme ile kendi inisiyatifini kullanıp Varad'ın muhasarasına karar vermişti. Fakat şunu da hemen belirtmek icab eder ki, Varad yolunun tercihi Erdel'e yapılacak akın harekâtı için doğru bir düşünüş tarzı olmalıdır. Gerçekten Varad Osmanlı hükûmet merkezinin düşündüğü plan için ideal bir yer durumundaydı. Fakat Satırcı Paşa, yapılan toplantılarda yanlış yönlendirilmiş ve bilgilendirilmişti. Yaptığı en büyük hatalardan biri sür'atle hareket etmeyi gerektiren böyle bir seferde ağır davranması, Kırım Hanı Gazi Giray'ı beklerken vakit kaybetmesiydi. Ancak bu konuda inisiyatif kullanıp Gazi Giray'ı beklememesi halinde, ileride doğacak mahzurları da düşünmüş olması ihtimal dahilindedir. Zira bu hareket başlangıçta yağma ve tahrip seferi olarak ilan edildiği için böylesine bir işte tecrübeli Kırım kuvvetlerini beklemek mecburiyetini de hissetmiş olabilir.

gündelik olarak göstermektedir. Bu kayıtların sefer sırasında tutulduğu açıktır. Fakat bu defterin sonradan merkezde temize çekilen nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Sefer ruznâmçelerinde görülen tarih başlıkları altında zaman zaman hangi menzilde olunduğuna dair sık rastlanan notlar burada ihmal edilmiştir. Yalnız gurre-i Rebiülâhır 1007 (1 Kasım 1598) tarih başlığı altında «*der-men-sil-i Varad*» ibaresi bulunmaktadır ki bu gün, muhasaranın kaldırılışından iki gün öncesine rastlamaktadır. Ayrıca burada Gazi Giray'a verilen inamlar serdar ile buluştuğunda verilmiş, onun yanında bulunan kardeşi Devlet Giray ile iki damadına ve Adilşah Mirza ile Derviş Mirza ve yakın adamı Ahmed Bey'e yapılan tevcihat da yer almıştır (s. 154, 164).

Öte yandan Satırcı Paşa, enformasyon eksikliği dolayısıyla Habsburglar'ın karşı taarruzlarını da hesaba katmamıştı ve gerekli sefer tedariki görmemişti. Yanlış bilgilendirmenin de rolü ile kalenin kolayca alınabileceğini zannetmişti. Belki de muayyen ve müsbet bir sonuca ulaşmayacağı açık olan bir «çapul» seferi yerine, büyük bir kalenin fethinin daha yerinde olacağı ve böylece hem geçmişteki başarısız seferini telafi edeceği hem de büyük bir şan ve şeref kazanacağı zehabına kapılmıştı. Tabiat ve hava şartlarının zorluğu bu yanlışlara eklenince, bütün harcanan maddi ve manevi güç boşuna olmuş; sınır boyları, bu seferle meşguliyet yüzünden emniyetsiz kalmış, Estergon ve Yanık'ın ardından Balaton gölü bölgesinde Tata, Palota ve Veszprém gibi önemli sınır kaleleri elden çıkmış, bundan da önemlisi Budin büyük bir tehlike altına girmiş; ayrıca Budin'in savunma şeridinin ana noktaları çökmüş ve burası tehdite açık hale gelmişti.

Görüldüğü gibi Varad seferi örneğinde, Onbeş Yıl Savaşları'na dair Osmanlı kronikleri ve arşiv kaynakları, hâlâ nâşirlerini ve araştırmacılarını beklemektedir.

E K L E R

— I —

Hasanbeyzâde, *Tarih*, (haz. N. Aykut), İstanbul 1980, Doktora tezi, Tarih Semineri Kütübhanesi, nr. 3277, s. 204-216 :

«Azm-i Satırcı be-savb-ı Üngürüs

Çün Satırcı Mehemmed Paşa'ya asâkir-i islâm serdârlığı mukarrer oldu. Fakrını izhâr ve mühimmât tedârükünde aczini iş'ar eylemekle vezîr-i a'zam olan İbrâhim Paşa taraf-ı miriden otaklar ve sâyebânlar ve ba'zı cebehâne alıverdüğünden mâ'adâ on bin filori harçlık dahi in'am etdirip ve cümle-i vüzerâyâ deve ve katar ve at saldırıp ibtidâ kendüsi verüp, ba'dehu anlardan dahi aliverüp teslim etdirdi. Tamâm-ı levâzımı tekâmül olunup me'mûr olan asâkir dahi tefrik ü ta'yîn ve ne gün çıkacakları tebyîn olunduktan sonra ve beylerbeyilere ve beylere evâmîr-i ekide ile tenbîhât-ı

şedide kılındıktan sonra bir rûz-ı firûz ki nevrûzdan sonra idi, alaylar tertîb ü tezyîn olunup serdâr-ı merkum-ı âlî makamı iclâl ü ikrâm birle cümle-i vûzerâ-i izâm ve şeyhülislâm ve sâ'ir erkân-ı bâ-ihtîşâm teşyî' edüp hıyâm-ı gerdûn kıyâmlarına alup gitdiler. Onbeş gün mikdârı eyyâm Halkalupınar'ı nâm makam-ı meymenet nizamda meks ü ârâm dahi ba'zı levâzımı itmâmdan sonra mütevekkilen ale'l-allâh dârü'l-cihâd-ı Belgrad-ı sengîn bünyâd tarafına atf-ı zimâm eylediler...

Azm-i Saturcı be-teshîr-i Varat

Çün Saturcı Mehemed Paşa'nın sene-i ûlâda ki sittîn ve elfin târîhidir, bir bellü başlu hizmetî nümâyân ve feth ü zafer müte'allik umûru zuhûr u iyân olmayup fasl-ı şitâda dahi Yanık gibi ahsan-ı husûn tagallüb-i a'dâdan masûn düşmeyüp içinde olanların killeti ve beylerbeyisinin gafleti ile kefare-i fecere ağaç top peydâ eyleyüp anınla kal'a-i mezbûre kapusun yıkup bir gecede aldılar. Sene-i saniyede ki seb'in ve elfin târîhidir, alâ vefki'l-murâd asker ve hazîne ve sâ'ir mühimmât ile imdâd u incâddan mâ'adâ Hân-ı Tatar'ı dahi mu'âvenete gönderdiler ve ol senede Erdel vilâyetinin tahribi ve voyvodası Zikmond'un ele girerse ta'zîbi hâce-i şâh-ı cihân olan müftî'l-enâm mevlânâ Sa'düddin inşâsı ile gelen hatt-ı hümâyûn-ı sultân-ı zamân ile fermân olundu. Ol sâl-i acibü'l-me'âlde bu râkımü'l-hurûf olan abd-i bî-mecâl asker-i zafer iştimal ile Varat seferine bile irsâl olunmuş idi. Dârü'l-cihâd-ı Belgrad'a vusûl ve ol kal'anın sahra-yı vesî'asına nüzûl olunduktan sonra Tuna üzerinde Pançova nâm mahallin muhâzisinde köprü kurulup asâkir-i deryâ-misâl ile ol ma'berden ubûr olunup zikr olan Pançova'da konulup ol menzilde iken vizâretle Rumeli emîrî'l-ümerâsı olan Veli Paşa dâr-ı âhirete rihlet eylemeğin eyâlet-i mezbûre Anadolu eyâletine mutasarrıf vezîr Lala Mehemed Paşa'ya ve anın yeri Eğri beylerbeyisi vezîr Sofu Sinan Paşa'ya ve Eğri eyâleti, Solnok beyi Bektaş Bey'e tevcîh olundu. Andan bir menzil gidilüp Sürdek nâm mahalle ve andan kalkulup Koca Mehemed Paşa evkafından olan Beçkerek nâm kasaba fezâsında konuldu va Hân-ı Tatar Gazi Giray'a intizâr nâmı ile elli beş gün mikdârı ol menzilde karâr olundu. Mûmâileyh Gazi Giray Hân asker-i garet-girân ile ol mekânda gelüp serdâr-ı âlîşâna mülâki olup ikrâm-ı bî-pâyân ile ol menzilde ziyâfet olundular. Ertesi gün meclis-i müşâvereye da'vet olunup

cümle beylerbeyiler ve beyler ve kapıkulundan altı bölüğün ve yeniçeri çerilerinin ihtiyâr ve umûr-dîdeleri ihzâr olunup Hân-ı kâmrân ile serdâr-ı refi'ül-mekân huzurlarında cem' oldular ve serhad ehl-i vukufları dahi hâzır ve nâzır oldular ve *Erdel vilâyeti garetine ve esbâb-ı emvâlleri hasâretine ne makule yoldan varmak gerek ve semtten girilmek gerektir* deyü müşâvere olundu. Serhad ehl-i vukufları dediler ki : *Erdel vilâyetine girilmeğe üç tarîk vardır, biri Yanova ve Lipova kal'aları yolu ve biri Şebeş ve Lugoş yolu ve biri dahi Varat yoludur*, Gazi Giray Han dedi ki : *Bize bir yol gerekdir ki asker-i islâm top arabaları ile ve cimâl u bigal ve eskal u ahmâl ile vüs'at üzre gidilmek mümkün ola. Farzâ düşman müstevlî olursa muhârebe kabil ola* dedikde ehl-i vukuflar dediler ki : *Şebeş ve Lugoş ve Lipova yolları sa'b u tengdir bî-tevakkuf u direng geçilmez, ammâ Varat yolu arîz u vasî ve mecmû'-ı askeri câmi olup murâd üzre harekete kabildir. Safâ-i bâl ile ve eskal u ahmâl ile gidilir*. Ol mukabelede hân dedi ki : *Varat kal'ası içinde kefare askeri ziyâde olup gidilirken veyâhûd gelinürken içinde olan melâ'in çıkup pîş u pesden herkese ulaşır tazyîk ü ta'cîze kadir midir? Eğer ol ihtimâl varsa kal'a mukaddem feth olunup ga'ileyi bertaraf etdikden sonra mı içerüye girilmek evlâdır? ve kal'ayı muhâsara ettiğimiz sûrette eğlenmek lâzım gelmez ola* dedikde, dediler ki : *Varat kal'asına iki-üç top-ı kal'a-kûb urulmağla alınması müyesserdir. Evlâ olan mukaddem kal'ayı almak ve andan sonra Tatarı içerüye garet salmak ve der-akab külliyyât ile Erdel'e gidilmektir* dediler. Müşâvere bu güftâr üzre karâr edicek Varat yolundan revâne olmağı tahkîk ve cümle vâliyân-ı vilâyet bu bâbda kelâmların tevfiik eylediler ve Tımsıvar ağalarından Yoğun Ağa'yı kulağuz ve râh-âmûz ta'yîn eylediler. Cem'iyet perîşân olup herkes menziline revân oldukdan sonra ertesi gün ol menzilden hareket olunup nehr-i Muroş kenarında vâki' Çanat kal'ası yanında konuldu. Zikr olan Çanat keferesi bu denlû asker-i bî-gerân ihâtasını gördükleri gibi kaçmağa can atup ol gece kal'adan çıkup eşcâr-ı cibâl arasına vuhûş-ı beyâbân gibi perîşân olup kal'ayı hâlî kodular. Asker-i islâm husûsâ Tatar tâ'ifesi sayd-ı vuhûş eder gibi eşcâr-ı cibâl içinde ve muhtefî oldukları gar-ı teng ü târda birer ikişer cüyûş-ı kefare-i cevşen-pûşu avlayup esîr ve beste-i zencîr eyleyüp huzûr-ı serdâr-ı nâmdâr-ı bâ-vakara keşân keşân getirüp ihzâr eylediler. Ol gün Saturcı Paşa ele giren kefereden yüz elli ne-

fer esîri otağ önünde tu'me-i şîr-i şîmsîr ve sagîr ü inâsî esîr ü giriftâr eyleyüp Çanat sancağına Belgrad nâzırı Şakşakî İbrahim Bey'i emîr nasb eyledi. Merkum İbrâhim Bey kal'a-i mezbûreye girüp zabt etdüğünde merhûm Nişânî Abdi Çelebi bu nazmı deyüp ordu-yı hümayûn erbâbına işâ'et eyledi. Nazm : *Şimdi zamâne mansıbı ekser şakîdedir / İnanmaz isen işte biri Şakşakîdedir*. Andan sonra kat'ı menâzil ve tayy-ı merâhil ile Yanova kal'ası kurbûnden geçilüp bâlâ-yı kûbda vâki' Vlogoş nâmı ile meşhûr-ı enâm olan palankanın dâmeninde nüzûl olundu. Andan öte sekizinci menzilde Varat kal'ası fezâsına vusûl ve nâf u eknâfına duhûl müyesser oldu. Kal'a-i merkumenin urûş u fûrûşu ile taşra varoşu bir mertebede vasi'dir ki murâd olunursa yirmi bine karîb âdemi câmi' olur. Varoşundan hâriç ve bağları olan pûştaye dâriç olan büyü-t-ı ma'dûdesi İstanbul'da tahminen Davud Paşa menzili denlû uzanup latîf bağları ve eşcâr-ı müsmire ile memlû bağçeleri mahmiyye-i Edirne bağ u bağçeleri gibi fezâyı tutmuşdur ve akar suları firâvân idi. Hattâ bağları içinde deverân eden âsiyâb-ı fellek-nişân yanında ılıcası dahi nümâyân olup zıkr olan âb-ı germe asker-i bî-gerân-ı ehl-i imân girerlerdi. Pîrâmen-i varoşunda mâşî olan devâbb u mevâşî ol denlû kesîr idi ki agnâm u abkar luhûmuna asker-i islâm sîr olmuşlardı. Ordu içinde mevcûd üç aded top-ı ra'd-âşûbu etrâf-ı kal'aya kurup döğmeğe mübâşeret eylediklerinde meteris ittihâzına ihtiyâc olmayup varoş evlerinden kârgîr binâlu meskenlere beylerbeyiler ve beyler askerleriyle girüp oturup meteris edindiler. Lâkin kal'a-i merkume kulağuzların i'lâmları gibi olmayup ziyâde metîn ü rasîn kal'a-i âhenin olup hattâ bir târihde bir kiral kırk beş gün döğüp alamayup andan sonra dahi ziyâde ta'mîr ü ihkâm ve metîn olmasında ihtimâm etmişler iken bu def'a bunlar yanlarında bulunan üç top ile döğmek ile gedik açmak asîr ve yürüyüş etmek gayr-ı yesîr olmağla Eğri beylerbeyisi iken Veli Paşa vefâtı silsilesinde Anadolu eyâleti verilen vezîr Sofu Sinan Paşa'ya emr-i şerîf gönderdiler ki : *en son ordu-yı hümayûna geleceksin, bâri pâdişâh-ı âlem-penâh Eğri'de hîn-i fetihde alıkoduğu toplardan on pare top-ı kal'a -kûbu arabalarına vaz' edüp kifâyet mikdârı barut ve yuvalakları ve sâ'ir edevât u levâzımı ile ordu-yı hümayûna bi'z-zât getirüp acele üzre erişdiresin* deyü sıfâriş ettiler. Niçe zamân geçüp cevâbı gelmeyüp müterâhîf olmağla her çend ki serdâr Saturcı Paşa, Sofu Sinan

Paşa'nın kapu kethudalığının eyleyen Bayırdilküstü-oğlu Ahmed Bey'e *toplar niçe oldu* deyü su'âl ve istihbâr-ı ahvâl ederdi. *İşte kundaklarına bindirmişler, işte çekecek câmûsların etrâf-ı Eğri'de olan karyelerden cem' edüp hâzır eylemişler* deyü her gün bir dürlü dürug-ı bî-fürûg nakl edüp ve gâh müzevver mektûblar peydâ edüp ve gâh *toplar yolda imiş, geliyormuş* deyü müjdeciler gösterip serdâr-ı bâ-vakarı ve muhâsara-i kal'a eden asker-i nusret-âsârı aldayup ordu-yı hümâyûnda ise ikide birde barut ve yuvalak tükendikçe gâh Göle kal'asından ve gâh Yanova kal'alarından ve gâh karîb yerde vakî' palankalardan birer mikdâr getirüp anınla niçe gün oyalanup gün geçürdüler ve en son *kal'a-i Varat fethinden sonra cümle askerle Erdel içine kendimiz gideriz* deyü i'tikadla gerek akıncı ve gerek Tatar-ı sabâ-reftâra Erdel içine ilgara icâzet vermeyüp yok yere bunca bî-nihâye askeri habs ve ilgar taleb edenleri tebs eylediler, anlar dahi nâçâr kal'a fethine intizârda oldular. Hikmet Hudâ'nındır, bir aydan ziyâde bârân dahi muttasıl yağup vâdiler seyl-i bî-pâyândan dolup aslâ amân vermeyüp kal'a havâlisi yumuşak toprak ve ekser yerler ziyâde bataklık olmağla asker-i islâm ale't-tevâlî mutazaccır olmaktan hâlî olmayup, hattâ yeniçeri meterisleri dahi su ile mâlî olmağla ekser yeniçeri çıkup çadırlarına gelüp serdâr ve zâbitlerin ızdırapları izdiyâdda ve gamın u elemeleri istidâdda iken kazâ-i âsmânî ve belâ-i nâgehânî gibi bu esnâda Budun tarafından feryâdcılar gelüp seksen binden mütecâviz kefare-i fecere hayli âlât-ı kârzâr ve edevât-ı gîr ü dâr ile ve kal'a-kûb ve ra'd-âşûb topları ile Eski Budun'a gelüp konup serâpâ tahrîb ve ellerine giren müslimânı katl ü ta'zîbden mâ'adâ kal'a-i Budun'u dahi muhâsara edüp her gün binden ziyâde top urup *eğer imdâda erişilmezse Budun elden gitmek mukarrerdir* deyü arzlar ve mahzarlar getirüp feryâd eylediklerinden gayri Mihal-i dâl dahi Varat üzerinde kal'a ile asker bağlanduğunu işitmekle ol dahi Tuna sâhilinde Niğbolu üzerlerine yürüyüp muhâfazada olan Hadım Hâfız Paşa'yı münhezimen kaçurup ol etrâfı tahrîb ve ele giren müslimânı ta'zîb etdikleri haberi dahi şuyû' ve Budun kaleminde Papa ve Tata ve Pespirim kal'aları alındığı dahi vuku' bulmağla gerek serdar-ı bâvakarın gerek Hân-ı Tatar ve sâ'ir asker-i nusret-âsârın akılları başlarından gidüp Budun'u imdâda asker irsâl etdikleri takdirce dahi mesâfe-i bâ'ide olduğundan mâ'adâ ara yerde Tissa ve Tuna

gibi deryâ-misâl sular olup üstlerinde cüsûr olmadan asker-i cesûr mürûr u ubûr etmek gayr-ı meysûr idüğü müte'ayyin, serdâr-ı bâ-vakar cümle asâkir-i bî-şümâr ile gitdiği takdîrce vefret-i bâ-rândan her cânib nehirler olup her birinin üzerine köprüler yetiştirmek gayr-ı mümkün idüğü mütebeyyin olduğuna binâ'en Hân-ı Tatar-ı sabâ-reftâr olan Gazi Giray Han ile ve mevcûd olan mîr-i mîrânân ve ümerâ-i kârdân ile müşâvere etdiklerinde, *çâresi şimdilik bir mikdâr Tatarân irsâlidir* deyü cümle a'yân yek-zebân olduklarına binâ'en Hân-ı âlişân ibtidâ birkaç mirzâ ile sekiz bin Tatar ve der-akab on beş bin mikdârı dahi ılgar etdirüp Peşte yakasında nümâyân ve *işte serdâr dahi Hân-ı zafer-unvân ile geliyor* deyü sîf ü sadâ etmelerini fermân eylediler ve tekrâr bunun ardınca otuz bin Tatar dahi ılgarına dermân olmak sadedinde oldular. Bu hâl ile asker-i ehl-i îmânın olanca evkatı güzerrân edüp Eğri'den toplar gelmeğe nigerân üzereler iken Sofu Sinan dedikleri ma'tûh-ı cihân çıkagelüp, *top çekecek câmûs bulunmamağla topları getürmekden me'yûs olup geldim* deyü cevâb vermeğin cümle askere müte'âkıb nüzûl-ı masâ'ib vâki' olup âhir kalkup Budun'u tahlîs için Peşte yakasına gitmek nâmı ile yola revâne ve bunu hareketlerine bahâne edüp Solnok tarafına müteveccih oldular. Yollarda olan hendekler kesret-i nüzûl-ı bârândan deryâyı ummân gibi olup Tımsıvar beylerbeyisi İsmâ'il Paşa'ya dahi Varat'a gidilürken *avdetde ubûr için lâzımdır* deyü binâ vü ta'mirleri fermân olunan cüsûr dahi binâ olunmamış bulunmağla asker-i zafer-âsâr mânend-i Tatar yol üzerinde olan suları salları ile geçüp ve davarların yeldirmeğle ekser nâsın bî-kıyâs davarları helâk ve niçe asker şiddet-i berdden derd hâsıl edüp def'i kabil olmayup âgeşte-i hûn u hâk oldular. Askerde zahîre dahi kalmayup tükenip, piyâde kavmin çoğu ıslanmaktan ve bir dâne nân için cân verseler bulunmayup herkesin peksimet-i dahi tükenip, âhir Tatar elinde buğday bulup iştirâ edüp anı kavurup nân yerine kut-ı cinân eyleyüp üzerine mâ'-i bârid teşerrüb eylemekle maraz-ı zahîre uğrayup üçer dörder gün içinde kırılıp bu hâl ile ve bu mihnet ü infi'al ile Solnok kal'ası pîrâmenine vusûl bulup anda bir gün oturak etdikde asker-i mihnet-rehber görürler ki nehr-i Tissa'da mîrî zahîre geinilerinden eser yok, hemen yeniçeri çerileri gulüvv edüp serdâr-ı bâ-vakarın otağını başına yıkıp her biri birer pâre hatab ile serdâr olan Ebû Leheb üzerine yürüp birisi muh-

kem darb edüp başını yarup ve kolunu bereleyüp ve matbah ve kılarını yağmalayup eğer zâbitler erişmeseler kendüsünü pârelemek mukarrerdi. Hemen yine ol menzilden göçülüp Peşte'ye azîmetden ferâğ olunup Segedin semtine doğru çekildiler. Hele Segedin'de Tissa suyu sâhilinde vâfir zahâ'irle memlû sefâ'ini hâzır bulup tevzî' eylemekle vücûdları tazyî' olunmakdan halâs ve ol menzili cây-ı menâs buldular. Bu mahalde Budun'dan dahi haber gelüp, rûz-ı kasım erişüp kefereye dahi kesret-i bârân göz acdırmamağla Budun kal'asını döğmekten fâriğ olup toplarını batakdan güc ile çıkarıp memleketleri tarafına revâne olmuşlar. Ammâ varoş-ı Budun serâpâ pâymâl ve anda bulunan müslimîn tu'me-i şemşîr-i ehl-i dalâl olduğundan mâ'ada niçe bin hâne ve dekâkin ve ribâtlar ve niçe cevâmî' ü mesâcid ve mekâtib ihrâk bi'n-nâr olup imâretten eser kalmayup ol bi-nazîr ebniye ve kûbâb tûde-i hâkister ü tûrâb olduğunu bildirdiler ve bâlâda tahrîr olunduğu üzre Budun muhâsarasından mukaddemce Pespîrim ve Palota ve Papa ve Tata kal'alarını kefere alup zabt eylemişler. Bu ızdırâb ile serdâr-ı mihnet-iktisâb asâkir-i gayret-intisâb ile Varadin cisrinden ubûr edüp dârü'l-cihâd-ı Belgrad'a vardılar...

— II —

Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, *Tarih*, (haz. Z. Yılmaz), Basılmamış doktora tezi, İ. Ü. Edebiyat Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 80, s. 170-182.

«Der sefer-i Erdel Kırâlı ve Kal'a-i Varad, der-zamân-ı vezîr Satırcı Mehemed Paşa; fî sene 1006.

Ve bin altı târîhinin şehri şevvâlınden, bin yedi muharremü'l-harâmma varınca vâki' olan seferlerün birisi Varad seferidir ki zıkr olunur. Vezîr serdâr Satırcı Mehemed Paşa, Belgrad'da rûz u şeb kerhâneler işledüp sefer mühimmâtlarına mukayyed oldukda...

...ve Âsitâne'ye Hân hazretlerinin Ahmed Ağa'sı gelüp vezîr-i a'zâm Hadım Hasan Paşa'nın sarayında müşâvere olup ve dahi şeyhülislâm hazretleri ve vüzerâ-i ızâmlar ve defterdarlar ve ulemâ-i kirâmlar ve yeniçeri ağası ve rikâb-ı hümâyûn ağaları ve

yeniçeri ocağı ve bölük ağaları ve kapu halkı ol meclisde hâzır olup müşâvereye bâ'is budur ki : *Erdel kiralı üzerine sefer lâzımdır ki, her gâh Tımişvar kal'ası üzerine ve Lipova kal'ası, Yanova ve Arad ve Çanad kal'aları ve Lugoş kal'aların zabt eder ve Eflak ve Boğdan keferesine yardım eder ve Mihal-i kâfir ile amelleri birdir ve Leh ve Kazak eşkiyâları anlardadır, mâdâm ki bir başdan Erdel vilâyetleri garet olmaya, kefere tâyifesi zebûn olmazlar dediler ve Tımişvar ağaları ve Göle ağaları hâzır olup : Bu sene-i mübârekede sefer Erdel üzere gerektir deyü üşündü olup ve Tatar Hân murâdı Erdel keferesi garet olmayınca mümkün değildir ve Nemçe kiralı, Erdel, Macar olmayınca bir iş ellerinden gelmez deyüp sükût etdiler. Vüzerâdan Cerrah Mehmed Paşa buyurdular kim : sözünüz ma'kûl lâkin Budun kal'ası serhad oldu, Ostorgon kiliddir, keferenin zabtında ve hem Yanık kal'ası hilâf-ı Ostorgon ve Komaran küffârda, imdâd lâzım gelse Budun kal'asından Yanık kal'asına imdâd olmağla, büyük asker, ordu olmayınca yalnız Budun askerleri vefâ etmez, mukaddem Ostorgon müstahkem kal'adır, bir baş büyük asker lâzımdır deyü buyurdular ve Tatar Han hazretlerinden gelen Ahmed Ağa : inşâallah bu sene Tatar askeri ile sa'adetli pâdişâhımıza bir hizmet murâdımızdır, cemî Çerâkise ve Tatar askeri yüz bin olur, mukaddem Erdel oğlu'nun vilâyetlerin garet edelim, dahi Varad kal'asın muhâsara olundukda Tatar askeri Alaman dağlarına varınca garet etsünler, asker-i islâm kal'aya dikkat etsünler, inşâallah kışlaruz, ba'dehu Ostorgon kal'asına dikkat ü ihtimâm olunsun feth olunur ve bir def'a Park ve Beç kal'asına varınca garet edelim, fermân sa'adetli pâdişâhındır deyüp sükût etdiler ve zikr olunan müşâvereyi telhîs edüp arz etdiler ve hân hazretlerinin nâmelerin arz etdiler ve sefer-i hümayûn ahvâlini vezîr-i ekrem serdâr cânibine havâle etdiler ve Tatar Han hazretlerine sefer fermân etdiler ve hazînedan kanunların ihsân edüp ve hil'atler ve zî-kıymet hançer ihsân etdiler ve Ahmed Ağa'ya dahi hil'atler ihsân olunup dahi in'am-ı azîm etdiler ve orduları kanun üzre taşrada, Davutpaşa sahrasında kurulup ba'dehu teveccüh edüp ve yeni bölük ağaları ma'an sefer-i hümayûna teveccüh etdiler...*

...ve Âsitâne'den Laçın Ağa ile Tatar Han Gazi Giray'ın ağaları gelüp Belgrad'da serhad ağaları ile tekrâr müşâvere olup dahi Anadolu beylerbeyisi vezîr Mehmed Paşa kışlakdan gelüp ol

müşâverede hâzır idi. *Âsitâne-i sa'âdetden irsâl olunduğu emr-i şerif üzere bu sene-i mübârekede Erdel kralı üzere sefer lâzımdır* deyü ma'kul görölüp ve dahi Budun câniblerine ziyâde muhâfazacılar göndermeği re'y-i savâb görölüp ve Budun muhâfazasında olan Mihaliçli Ahmed Paşa, Budun'da serasker olup ve Karaman beylerbeyisi Nuh Paşa cemî' sancakları ve askeri ile muhâfazada kalsunlar ve Mar'aş beylerbeyisi ve askeri Budun muhâfazasında ta'yın olunmuşdur ve Bosna beylerbeyisi olan Hasan Paşa cemî' Bosna askeri ile ve Hersek sancağı me'mûr oldu ve kapukulları nevbetci ta'yın olunduğu üzre, mevâcibleri ve zahîreleri ta'yın olduğu üzre verilüp ve cemî' serhadde olan beylerbeyilere te'kid olunup bin altı senesinde muhâfazada olup Budun altında dernek olmak fermân olunmağın ve Budun eyâletine müte'allik sancakbeyleri eğer Sirem sancağıdır ve eğer Semendire sancağıdır, zu'emâsı ile Budun serhadlerine me'mûrlardır deyü Ahmed Paşa'ya emr-i şerif gönderdiler ve Sigetvar'da olan Nasuh Paşa'ya fermân-ı şerif sâdır oldukda cemî' ol cânıbdde olan sancaklar ile Budun kal'asına arabalar ile zahîre götürmek fermân olunmuştur.

Ve Rumeli beylerbeyisi olan Veli Paşa Belgrad'a dâhil olduklarında alaylar ile cemî' sancakları ile vezîr serdâr-ı ekrem hazretlerine otakda mülâkat olduğunda hâk-ı pâylarına yüz sürdüler. Ba'de-hû cümle beylere hil'atler ihsân olunup kollarına kondular ve Âsitâne'den Fîrenk Mehemed Ağa cebehâneler ile Belgrad'a dâhil oldukda vezîr serdârın hâk-i pâylarına yüz sürüp hil'at ihsân olundu ve cebecibâsılık hizmetinde olup cebehânede kondular ve Hândan Ağa'ya gurebâ-yı yesâr ağalığı sadaka olunmuşdur ve Fîlibe'den develer ve araba bârgîrları orduya dâhil oldu ve sene-i mezbûrda orduda öküz kıranları vâkî' olup ve sene-i mezbûrda orduda ziyâde ucuzluk olup arabalar ile peksimet ve zahîre ganîmet idi. Bir vakıyye peksimet-i beyâz beş akçeye fûrûht olunurdu ve Rumeli beylerbeyisi olan Veli Paşa'nın mîzâcî za'îf olup hummâ-yı muhrikaya mübtelâ olup hasta oldukda va'desi temâm olup maraz-ı mevt ârız oldukda Belgrad'da vefât edüp Bayram Bey câmi'inde defn olundu. Zilhicce'de Rumeli eyâleti Anadolu beylerbeyisi olan vezîr Mehemed Paşa'ya ihsân olunmağın ve Anadolu beylerbeyiliği Eğri beylerbeyisi olan Sofu Sinan Paşa'ya ihsân ediler ve Eğri beylerbeyiliği Bektaş Paşa'ya ihsân olundu ve Ana-

dolu beylerbeyisi olan Sofu Sinan Paşa'ya emr-i şerif gönderdiler : *inşâallah Erdel seferine me'mûr oldunuz, altı kıt'a badaloşka kundakları ile ve mühimmâtları ile Göle altında dâhil eyleyesiz* deyü fermân olunmuşdur.

...ve mâh-ı muharremü'l-harâmın guresinde Tatar Hân Gazi Giray seksen bin Tatar askeri ile ve on bin mikdarı Çerkes tâyifesi, sadaklu ve tirkeşlü cemî' emirzeler ve Hân kulları tûfeng-endâz Özi suyun ve Akkerman ve Tulça ve Kili'den ve Babadağı ile Niğbolu'dan Bana dağlarından Semendire kal'asına dâhil oldukda ordu-yı hümâyûnda olan Rumeli beylerbeyisi ve sancakları ve askerleri ile alaylar ile Tatar Hân hazretlerine istikbâle çıkup ve Erzurum beylerbeyisi Mustafa Paşa ve Sivas beylerbeyisi Mahmud Paşa alayları ile ve sâyir sancakbeyleri alayda ve dahi altı bölük halkı alayları müzeyyen ve yeniçeri alayları ve cebeciler ve topçular vezîr serdâr hazretlerinin kethudası İbrâhim kethuda ve ağaları ve tevâbi'leri, silahları ile erbâb-ı dîvân halkı ve defterdar ve re'is efendi ve sâyir efendiler ve müteferrika ağalarından ve çavuşlardan ve Dîvân-ı hümâyûn kâtibleri ve sâyir askerler alaylar ile fevc fevc köprü başından piyâde askeri saf bağlayup orduya değin ve atlu askeri Semendire'den orduya dâhil olunca ve otağ-ı hümâyûn dâiresinde bir mu'azzam otak ve bârgâh ve sokak havlileri ile döşenüp Tatar Hân hazretlerine ve Ahmed Ağa'ya ve tevâbi'lerine başka çadırlar tedârük oldukda ve ziyâfetler olup ve defterdara ve cemî' ağalara ve ba'zı emirzeleri ve ağaların tevzî' edüp müsâferete ve Tatarlardan ba'zılarını ri'âyete vâcib olanları otaklarda alıkoyup ve Tatar ordusunu ilerüde kondurdular ve zikr olunan alaylar Hân hazretlerine istikbâl eyleyüp önlerine düşüp Rumeli beylerbeyisi Mehemed Paşa bir cânibinden ve kethudâ bey dahi bir cânibinde Hân hazretlerine yanaşup ordu-yı hümâyûna gelüp dâhil oldukda ba'dehu otak ve bârgâha karib oldukda vezîr serdâr Mehemed Paşa istikhâl eyleyüp Hân hazretlerine mukaddem yarar at, müzeyyen eğerlü murassa' rahatlu pişkeş gönderdüğü mukarrer idi. Mezbûr atdan inüp serdâr hazretleri ile görüşüp otağ-ı gerdûn vakara ma'an girüp Hân hazretleri izzetle ziyâfetler olup ve cemî' tevâbi'ât çadırlara ta'yîn olunduğu üzere mirzalar ve Hân hazretlerinin ulemâlarından her kimler var ise başka çadırlarda ziyâfetler olundu ve ba'de't-ta'am Hân

hazretleri kurulan otaklarına gelüp teneffüs edüp cedîd hil'atler ve başka iç esbâbları boğçalarda teslim olundukda ve harçlık akça kîse ile ve ağalarına ve mirzalara yüz top kadife hil'atler ve dört yüz zirâ' çuka ve akmişe ve dülbendler ihsân olundukda Hân hazretleri tevzî' etdiler murâdîları üzere ve üç gün Tatar Hân hazretlerine ziyâfet olup her gece mumlar donanmaları ve top şenlikleri olup ve ba'dehu Hân hazretleri vezîr serdâra vedâ' edüp ordularına teveccüh etdiler ve mâh-ı muharremin yedinci günü Pançova'dan azîmet edüp alaylar ile Beçkerek menâzillerine dâhil oldular. Ba'dehu nehr-i Tımış'ı ubûr edüp mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü Çanad kal'asında konulup mezbûr Çanad kal'asında kefere tüfeng-endâz ve kal'adan toplar atılıp alaylar ile kal'anın üzerine hücumlar oldukda kefere-i hâksâr kal'adan toplar atılıp ve Tımışvar beylerbeyisi olan Dev Süleyman Paşa, alaylar ile orduya dâhil oldukda serdâr vezîre mülâkî oldular. Hil'atlar ihsân olunmağın ba'dehu Çanad sahrâsında bârgâhlar ve çadırlar kurdular. Ol gice meterislere mübâşeret olundukda iki kolonborno ve sekiz şâhiler kurulup yeniçeri meteris kazup girüp nısfü'l-leylde kefere-i fecere havfinden kal'ayı bırağup firâr ederler. Kulaksız Bey'e sabaha karîb Çanad kal'asından bir kefere gelür : *Müjde küffâr firâr etdüler* deyüp nehr-i Muroş kenârlarında ve sazlıklarda firâr eden keferelerden sürüp kemendler ile sabâh olunca cem' edüp yüz altmış tüfeng-endâz dilleri serdâr hazretlerine getürüp *Gazan mübârek* deyü tüfenglerin zabt etmeğın ve tutsakları harca sürdüler ve Çanad kal'asın topları ile zabt etmeğın ve Şakşakî Bey'i Çanad kal'asında sancakbeyi etdükde, dahi Beçkerek'i Kulaksız Bey'e ihsân edüp ve kal'aya neferât ve dizdarlar ta'yîn etdiler ve kal'anın cemî' levâzımların tedârük edüp ba'dehu nehr-i Muroş'dan ubûr etdiler. Arad kal'asına doğrulup dahi Arad kal'asın zabt etdiler. Ba'dehu Lugos kal'ası zabt olundukda be'dehu Yanova kal'asın feth etdükleri mukarrer. Ba'dehu Göle kal'ası sahrâsında asker-i islâm ve ordu-yı hümayûn konup Göle kal'asından ve Tımışvar kal'asından iki kıt'a on dörder vakıyya atar bada-loşkayı kundakları ve tekerlekleri ile topçular bölükbaşılıarı ta'yîn olunup neferâtları ile ve yörük beyleri yörükler ile camuşlar koşup Göle'ye dâhil etdiler ve Göle kal'asından dahi iki kıt'a on birer vakıyye atar topları kundaklar ile camuşlar ile üzerlerine Tımışvar beylerbeyisi ta'yîn olup ve Rumeli beylerbeyisi çarkacı olup

ilerüde ve Tatar Hân Gazi Giray hemân Erdel vilâyetlerine akın fermân etdikde, nehr-i Karaköröş'den öte kefere tâyifesine başları kayusu oldukda meskenleri dağlar başı olup Tatar orduyu ganiyy etmeğin sığır ve koyun ve revgan ve asel ve şair ve gendüm fûrûht olundu. Ba'dehu esîr avretler ve oğlanlar beşer haseneye, a'lâsı on haseneye ve yüz sığır bir haseneye olmuştur.

Vezîr serdâr-ı ekrem nidâlar edüp ağırlık arda kalup Tomaşık köprüsünden Akköröş nâm nehirde dört gün karâr olup ba'dehu büyük varoş, ba'dehu kat'-ı merâhil ederek mâh-ı saferde Varad kal'asına dâhil olduğunda bağ ve bostan sebze-zâr ve âbdâr meyveler ve sahrâlarda koyun ve kuzu firâvân asker-i islâm yağmalar edüp ba'dehu kal'aya hücumlar olup dil ve başlar alınıp ba'dehu bârgâhlar ve çadırlar sahrâda kurulup dört cevânibe karavullar ta'yîn olunmağın kal'aya varılup meteris yerleri görülüp ahşam namazından sonra yeniçeriye kazma ve kürek tevzî' olunup ve zikr olunan Varad kal'ası büyük varoşlu şehristan olup ve evleri âlî ve içeri kal'ası seng-tıraşdan ta'mîr olunmuş kulleleri firâvân ve bedenli ve kal'anın üstü vâsî' ikişer araba mîkdârı eni mukarrer ve cevânibi ziyâde derin hendekler ve bir nehr-i kebîr vâkî' olup ve cânibi kulleler ve karavulhâneler dahi bedenli hisar-beçeleri olup ve cemî' hisâr kârgîr yekpâre ta'mîr olunmuş ve arzı vâsî' cânibleri toplan ile dolu ve yan kullelerinin topları sahrâyı gözedüp ve kal'a-i mezbûr beyâz mermerden binâ olunmuş gibi görünür. Varoş önde vâkî' olup her hâneleri ma'mûr ve etrâfları bağ ve bağçe ve eşcâr, meyveleri her cinsden âvihte. Varad kal'ası müstahkem, şedîd ve binâsını bâzergânlar ta'mîr etmişler ve kervansarayhâneieri bî-nihâye olmağın gaziler ve asâkir Varad'a mukabil alayların saflar edüp sahrâyı ağırlık tutup ve Tatar Hân Gazi Giray asker-i Tatar ile Varad kal'asının bir câniblerinden başka gürûh alaylar gösterüp mâh-ı saferde vezîr serdâr Mehmed Paşa kefereye mukabele bir alay gösterüp sahrânın tozu kal'anın üzerine obrulur. Kefere-i fecere varoş arasında bir mîkdâr muhârebe oldukda gaziler dil ve başlar aldılar ve asâkir-i Tatar ve gaziler şol kadar koyun ve sığır garet etdiler kim orduda yüz koyun on haseneye fûrûht olup ba'dehu ağırlık sahrâda konulup otak ve haymeler varoş cânibine mukabele kondular ve Rumeli beylerbeyisi vezîr Mehmed Paşa ol gün alaylar ile Varad

kal'asına karşı meydânda hâzır ve mâh-ı saferin on birinci gün ve gece Varad kal'asın muhâsara etdiler. Serdâr vezîr Satırcı Mehemmed Paşa kal'a-i merkumun sağ tarafından cânibe üç badaloşka ve yedi şâhî darbuzen kurup meterisler bağlayup dahi yeniçeri kethudası olan Hamza Ağa yeniçeri tâyifesiyle vezîr serdâr kolunda meterislere girüp ve iç kal'aya havâle bağçe cânibine doğru Rumeli beylerbeyisi dört badaloşka iki kolonborna ve dört şâhî ta'yîn edüp ve iki koldan toprak sürülür idi ve yeniçeri meterisleri tekrâr ayrılıp Anadolu beylerbeyisi Sofu Sinan Paşa Eğri'den gelüp meterislere girüp ziyâde ikdâm ile kal'a-i merkum döğülürdü ve serdâr kolundan lağımlara mübâşeret olunup ve lağımçılar tahrîr olunmağın serdengeçtiler ve acemi oğlanlarından ve kul-oğullarından tahrîr olunup ba'dehu bir tabya peydâ olunup serdengeçtiler tabyada ve kılâ'ın hendeki su olup keresteler ve sepetler örülüp ve dağlardan tomruklar kat' olurdu. Zikr olunan hendekleri doldurup ve cemî' asâkir halkına torbalar salup hendek başına defter ile alınurdu, varoşun kerestelerin yakup varoş ihrâk olur. Ba'dehu ikdâm ile def' olunur ve Tatar Hân hazretleri Tatar askerine akın fermân ederler. Bir uğurdan emirzeler ve ekser Çerâkise han kullarından gayri Nogaylu ve eğer Tatar askeri bin yedi senesinde seksen binden ziyâde Tatarlar seferde mevcûdlar idi. Erdel vilâyetini garet edüp şol kadar esîrler sürüp eğer avret ve kızlar ve oğlan ve Kazak ordu-yı hümâyûnda yedişer haseneye ve gayet a'lâsı onar ve onbeşer haseneden ziyâdeye fûrûht olmayup sabîleri beşer altun hisâbı üzre bey' ü şirâ olunurdu ve ekser Tatar ordularında esîrlerin hisâbı yok idi ve mâh-ı saferin evâsıtında Tatar tâyifesi Erdel sınırından geçüp Alaman dağlarına ve ba'zı vilâyetlere akın olunmuş idi. Küffârın dillerin bilür yok idi ve bir taraf Tatarlar, Moskov sınırına vardukları mukarrer, yüz bin esîr garet olunduğunda şüphe yokdur ve hikmetullah kazâ ve kader sene-i mübâreke ebr ü bârân nâzil olur. Bi-emrillahi te'âlâ otuz gün harman faslı ve temmuz ayı rûz u şeb haymeler arasında bataklar vâki' olup tavilalarda atlar ve deve ve katır karâr edecek yer yok. Herkes varoşdan tahta ve keresteler kat' edüp atlar altına döşeyüp ba'dehu sular tuğyânı mukarrer ve ba'zılar varoşda mesken tedârük edüp küffâr-ı hâksâra muhâsarada elem yok, atların ahurlarda hıfz ederlerdi ve meterisler ve ceng ve yürüyüş mukarrer, lâkin bir mikdâr bârân sâkin olurdu. Herkes me-

terislerde kollarında ve çadırlarda nevbet ile bölük halkı karavullarda idiler ve Anadolu kolu cânibinden bir def'a lağım itmâm buldukda mâh-ı saferün yirmi dördünde yürüyüş fermân olunmağın herkes hâzır olup serdengeçtiler ve terakkî şartıyla kapu halkı bir uğurdan kuşluk vakti âlem ağyardan hâlî lağım dıraşlayup Anadolu kolundan bir gürültü peydâ olup lağım kal'anın bir mikdâr yerin kaldırup lâkin iki kat sengden taşrası ve içerüsü rıhtım olup barut tozu bi-inâyetillah bedenlerde olan kefereden hayli kaldırup bir gedük açılır. Hemân gazilerimiz toprak ve taş serpintisi dintüp ba'dehu kelîme-i tevhîd ile Allahu ekber deyü zıkr ederek gedük başında bir ceng olur. Keferenin kunbarası ateş san'atı, ba'zı fuçılara barut doldurup ve içerüsü çakıl taşları asâkir ortasında birağurlar idi. Serdengeçtiler beden başlarına bayraklar diküp kefereden hayli başlar ve diller getürdüler. Bir sa'at mikdârı gedükde ceng olur küffârın avret, oğlanları beden başında. Kunbaradan asker biraz mecrûh olur, lâkin ebr ü bârân vâki' oldukda fâriğ olup ba'dehu toprak sürülür. Meterisler hendek kenârına karîb olur, dahi hendeklerde olan suya sepetler ve odun tomrukları birağup ve leseleri döşenür.

Mâh-ı saferün evâhırında Rumeli beylerbeyisi ve yeniçeri kollarından sabah namazında tedârük edüp salâtü'l-fecr edâ olunduktan sonra merkum kollardan tekbîr getürüp Allah Allah deyüp bir gürûh gaziler bedenlere sarılıp kefare ile muhârebe ve mukatele etdiler ve meterislerden toplar ile bir ceng olup lâkin kefare müslimân tutsaklara zecr edüp bedenlerde toplara karşı gedükler binâ etdirüp âşîkâre rûz şeb işletdürüp niçeler mecrûh olurdu. Mezkur kal'a-i Varad otuz yedi gün muhâsara olup lâkin bir vec-hile nasîb olmayup mâh-ı rebîülevvelin sekizinci gün serdâr vezîr Mehemed Paşa kolundan bir lağım olup ve nidâlar fermân olunur. Herkes âgâh olup mâh-ı mezbûrda mübârek evkatda penç-şenbih günü işrâk zamanında lağım gürleyüp bir uğurdan duman ile bir gedük açılır. Küffârdan bir gürûh mürd olur ve gaziler yürüyüp bedenlere bayraklar dikülür. İki sa'at ceng olur ve toprak sürdükleri kal'aya beraber olur üzerine iki top çıkarup Varad kal'asının içerüsün döğdüler lâkin takdîr-i Hudâ nasîb olmadı. Lâkin Tatar Hân dört beş def'a akın etdirüp Erdel vilâyeti garet olduğu mukarrer. Varad kal'ası ziyâde kebîr ve cevânibi kulle ve

hendekleri derin ve toprakları kirpi misâl ziyâde topraklara ve cebehâne-ye ihtiyâc idi. Tedârükünde ihmâl olunmağın ve hem tufân-ı Nuh olduğu mukarrer. Varâd kal'ası ziyâde müstahkem kal'a olup her gâh kefare içerüden feryâd ederlerdi : *Mezbûr kal'ayı bâzergânlar ta'mîr etmişlerdir, helâl mâl ile. Bu kal'ada Erdel kıralın dahli yoktur. Gidin bugün yarın bu diyârda katı kış olur* derlerdi. Gaziler her sa'at ikdâm ederlerdi.

Mâh-ı rebîülevvelin on dördüncü günü vezîr kolunda olan lağım yetişüp yeniçeri ocağı ve bölük halkı ve serdengeçtiler hâzir olup sabâh namazından sonra hayr du'âlar ile niyâzda ve kuşluk vakti lağım atılıp kefare gafiller iken hisâr üzerinde bir alay kefareyi lağım götürüp ve kal'a içinde dahi serpintiden hayli kefare mürd olduğu mukarrer, içerüde müslüman tutsaklardan haber gelirdi. Ol gedüklerde gaziler hücumlar ve guluvlar etmeğın mümkün olmayor gördüler ve hem ziyâde bârân kesretinden bir çadırda dahi bir çadıra göllerden usret çekilirdi ve hem Erdel oğlu'nun vilâyetlerinden yetmiş seksen bin mikdârı esirler çıkup ve garet olunduğu mukarrer ve hân hazretleri emirzelere te'kid edüp dâ-yimâ hâlî olmazlardı ve kefare şol kadar firâr edüp, Alaman dağlarından ilerü meskenlerin birağup cân u başları ile terk-i vatan etdikleri mukarrerdir.

Ba'dehu mâh-ı rebîülevvelin evâsıtında Hân hazretleri serdâr vezîr Mehemed Paşa otağında cemî' beylerbeyiler ve kapukullarının zâbitleri ve ihtiyârları müşâvere etmeğın kal'adan fâriğ olmasın münâsib görüp hemân ol sa'at toprakları meterislerden ordu başına götürüp serdâr ve sâyir beylerün otakların komenalarının ve palamarların cem' edüp topraklara bağladup camuşların yörük beyleri ve yörükler cem' edüp ilerü bir menzil azîmet etdiklerinde Tımsıvar beylerbeyisi Dev Süleyman Paşa toprakları üzerinde ta'yîn idi ve asker sular ıztırabından ve tuğyânından şol kadar meşakkat üzere olup köprüler vefâ etmeyüp asâkir-i islâmın ağırlıkları perîşân olup kendüleri zâd u zevâdeleri herkes sular deryâlar oldukda peksimedleri ıslanup berbâd oldukda asâkir-i Tatar gerüde olmağın bi-hamdillâh emn ü emân olup herkes izdihâm üzere değil. Vüs'atle dağlarda kalup köprüler izdihâmın çekmeyüp herkes Tatarvârî sâl peydâ edüp ba'zıları vech-i meşrûh üzere suları geçüp atlarını yeldirüp ve dahi tâ-yife-i Tatar buğday ve şa'ir getirüp

ordu-yı hümayûnda fûrûht ederlerdi, asker halkına zâd olurdu. Ekser asker buğday pişirüp nemek ile karışdurup kifâf ederlerdi ve topları her menzilde köprülerden geçürmeyüp nehirlerden camuşları çılgar ile yeldirüp kundakları ile herbir toplara otuzar çift camuşlar ile yeldirüp, Akköröş nehrini ancak toplar yedi menâzilde geçüp vezîr serdâr Mehemed Paşa mâh-ı rebîülevvelin yirmisinde Varad kal'asından avdet etdiler. Yedinci gün Akköröş nehirlerine kondular. Ba'dehu tayy-ı menâzil ederek ve nehirler geçüp mâh-ı rebîülâhırda nehri Karaköröş ubûr olunup ba'dehu Tomaşık köprüsünde gerüden kefare-i Erdel ürkündüleri olup Tatar Hân askeri düNDAR idi. Bir mikdâr kefare Akköröş'deri asker-i Tatar'a erişmiş, lâkin Tatar askeri ziyâde galib gelüp kefare firâr eder. Vezîr serdâra haber gelür. Tomaşık'da bir gün tavakkuf etdiler. Tatar hân ordu-yı hümayûna gelüp vezîr serdâr ile mülâkat oldukda elhamdülillah şimden sonra selâmete dâhil olduk. Toplar ve cebehâne Tomaşık nehrine gelüp ve top arabaları ve asker halkı cümle bir yere gelüp cem' oldular».

— III —

Peçuylu, II, 213-221

«Satırcı Paşa'nın sene-i sâniyede Varat seferi tafsîlindedir : sene 1007

Satırcı merhûm ol senede hâlb ü hâsir dönüp ol kış dahi Yalık gibi kal'aya bu iş olmuşken cânib-i pâdişâhiden mu'âheze olunmadı. Gâh kendünün hatâsına gâh askerın adem-i itâ'atine haml olundu. Bu sene-i mübârekede vefk-i murâd üzere hazîne verildi. İstedüğünden ziyâde asker gönderildi ve Tatar Hân asker-i Tatar-ı firâvân ile bile olmağın aslâ bir kal'aya ve palankaya rağbet etmeyüp illâ Erdel memleketine girüp tahrîb-i bilâd ve bo-laykim bu sebeb ile Erdel memleketi itâ'at ve inkiyâd ve voyvodası olan Ridmond-ı dalâlet-mu'tâd hakkından gelmeğe veyâ bu sebeb ile nâdim-i inâd olmasına sa'y oluna deyü hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet makrûn ile fermân sâdır oldu. Pes Belgrad'ın alt yanında Paçoova nâm mahalde köprü kuruldu ve Tuna'dan ubûr olunup Paçoova sahrasına konuldu. İrâdetullahi te'âlâ ile ol esnâda Rum

beylerbeyisi vezîr Veli Paşa vefât etdi ve Rumeli merbûm efendimiz Anadolu beylerbeyisi vezîr Mehmed Paşa'ya inâyet olundu. Hattâ henüz Ösek'de cem'iyet-i asker ihtimâm üzre iken müjde hükmü vâsıl oldu. Merhûm dahi bilâ-tevakkuf ordu-yı hümâyûna gelüp ve serdâr ile ma'an ol menzilden kalkup Beçkerek sahrasına nüzûl etdiler. Ol menzilden Tatar Hân'ın gelmek üzre olduğu baber ile ulaklar geldi ve bugün yarın deyü iki ay kadar zaman Hân'a tevakkuf ile evkat-ı sefer güzêrân etti. Çün hân hazretleri geldi umûmen asker-i islâm istikbâl edüp ordu-yı hümâyûna getürdüler ve serdâr otağında bast olunan ni'am-ı firâvân ile asker-i Tatar ile Hân-ı âli-tebâr ziyâfet ve it'âm olundular.

Feth-i Kal'a-i Çanad : Fî sene 1007

Çün menzil-i mezbûrdan kalkup kal'a-i mezbûrun kurbüne nüzûl olundu ve muhâsara olunup bir kaç top uruldu. Gece içinde mahsûr olan haydûd eşkiyâsı kal'ayı birağup ve kurb ü civârında olan meşelere ve çengelistanâna firâr etdiler. Asker-i Tatar ile guzât-ı adüvv-şikâr vâkif oldukları gibi izleyerek ve dirahistân içinde gözleyerek ekserin ele getürdüler. Andan ba'de'l-müşâvere Erdel'e girmeğe Varat yolun ihtiyâr etdiler ve min nevâdiri'l-acâ'ib Çanad yanında Muroş nâm nehr-i kebîr cereyân eder, berû yanında nüzûl olundukda nehrin bu'du sebebiyle kuyular kazıldı. Âb-ı hayât misâli lezîz sular çıktı. Ertesi çün nehri geçdik yine kuyular kazdurduk, hattâ hüddâm ol kâra ikdâm ederken üzerlerine durur ve niçe kazdıkların görürdüm, nihâyetine gelüp bir kazma çaldıklarında lûlelerden cereyân eder gibi bir parmak kadar sîm nâbveş bir lûle âb zuhûr etti ve bir karış kadar fîskiyye misâl bâlâya çıktı, bî-ihitiyâr altına bir maşrapa tutun şu güzel sudan kana kana içelüm dedim, çün maşrabayı tuttular ve suyu doldurup verdiler ol kadar şûra ki bir katresin içmek kabil olmadı. Ötesi böyle berisi böyle sun-ı Bârî-i te'âlâya hayrân kaldım.

Muhâsara-i Varat fî sene minhu

Çün Varat kurbüne gelindi bir şehir-i azîm idüğü bilindi. Macar lisanında varoş deyü şehre derlerdi. Varoşu var bunun her varoşunu bir şehir i'tibâr ederler ve eyyâm-ı haftanın her birinde birinin pazarı durur gayetde ma'mûr ve âbâdan şehir idi, etrâf ve cevânibde olan bağ ve bağçesinin vefret ve kesreti ve her birinin

bir nev' tarh tertip ve ziynetî hadd-i tavsîfden bîrûndur, eğerce varoşları ahâlisi ihtiyâr-ı firâr edüp kimi arabalara yüklenmiş gitmiş ve kimi yüklenip gitmek üzere iken asker-i islâm yetişüp hayli iğtinâm etdiler. Andan sonra bunun kal'ası fethine ihtimâm olunsun mu yoksa hemân Erdel'e girilsün mü deyü dediler ve müşâvere etdiler. Keenne ehl-i vukuf olanlar üç gün topa dayanmaz hemân meterislere girilsün ve toplar kurulsun dediler. Varoşun mükellef sarayları ve kâgîr binâlu kemerleri ve münakkaş ve müzeyyen evleri meteris kazdırmağa muhtâc etmeyüp fî'l-hâl evlere girildi ve toplar kuruldu, top dahi ancak üç idi. Tahrîb-i bilâda dâmen-gîr olmasun için ziyâde getirilmemiş idi, lâkin üç günde beş günde olmadı, lağımlar attırdılar, ol dahi kârgîr olmadı. Eğre'ye top götürülmeğe âdemler gönderildi ve on beş günden ziyâde ana tevakkuf olundu. Top çekecek öküz bulunamadı deyü ancak haber getürdüler. Hak subhânehu ve te'âlâ hazreti bir işi mukadder etmeyecek cemî' esbâbı dahi muhâlif düşer. Kesret-i bârân dahi bir mertebe firâvân etti ki, bir aydan ziyâde kal'anın altında meks olundu. Bir gün olmadı ki yağmaya ve seller olup sular taşmaya şehrin içinde cereyân eder bir nehr-i kebîr var elbette her gün taşar ve bir kaç sa'at geçüd vermez olur ve asker meterise varup gelmekde ana değin mütevakkıf olur orduda hod balçık bir mertebeye vardı ki bir çadırdan bir çadıra varılmadan kaldı, çadırların her tınâbına âdem kametinde kazıklar kakıldı, rüzgârın şiddetinden yine çadırlar istikametde kalmadı. Nihâyet halk bir kaç gün ni'mete müstağrak idi. Farazâ iki yüz baş hayvan iki yüz akçaya bir sürü koyun dahi bu bahâya alur satar yoğ idi. Ammâ hakikatde yine Sonlok ve Göle sancağı re'âyâsından ziyâdesin iğtinâm olunmuş idi, harbîden alınan çok değil idi. Ancak yirmi güne değin ol tarafın zahîresi vefâ etdi ve ısrâf u itlâf ile gitdi. Sonra Tatar uzak yerden getürmeğe muhtâc oldu. Ol sebeb ile bir kile arpa üçer, beşer altuna çıkdı, ahvâl böyle olucak, Hân-ı zişân Tatar-ı yağmaberistân ile Erdel'e çapkuna izin istedi. Siz kal'a ile tutuldunuz, bâri asker-i Tatarı tutman dedi. İnşâallahu te'âlâ bolaykim bir iki güne değin bile giderüz deyü ana dahi rızâ vermedi. Lâkin halk gayet muzâyakaya düşdü, soğukluk dahi askeri soğutdu, el ayak tutmamak mertebesine vardı. Mesâ'ib birbirin te'âkuba başladı.

(s. 217-221) ...Budun'den feryâdcılar gelüp seksen bin kâfir kırk aded top ile Budun'u mahsûr etdiklerin ve şöyle ki gelüp imdâd etneyesin Budun elden gideceğin tasrîh ve beyân etmişler ve feryâd u efganları felek-i atlasdan aşurmuşlar, Hân hazretleri ve vüzerâ ve mîrimîrân ve ocak ağaları ile ağa-yı yeniçeriyan müşâvereye geldiler ve bu söze karâr verdiler ki on on beş bin Tatar ta'yin edüp Peşte'ye varmaların ve serdâr işte yetişdi deyü guzâta tebşîr etmelerin re'y etdiler ve Tatarı müte'âkıben gönderdiler ve Budun'u Dev Süleyman Paşa'ya öte yakada muhâsara görmüstür verdiler ve Mihaliçlü Ahmed Paşa'yı azl etdiler ve asker-i islâm dahi Varat'tan kalkup Budun'a imdâd niyyetiyle yola girdiler lâkin gelişde ancak üç su geçilmiş idi. Biri köprüden ikisi ayakdan biri atın aşıkından geçmedi, biri eğe çıkmadı bu kerre on iki nehr-i azimden ubûr lâzım geldi, yine biri cisrden on biri salları düzmekle ve hezâr mihnet ü meşakkat ile ve yeldirmeğe hattâ topları dahi sudan palamarların uzadıp çekmekle geçirdiler. Anda gördük top çekilirken su üzerine çıkup tekerleklerinin birer mikdârı sudan taşra zâhîr iken yeldi geçdi, ya'ni yatup tekerlekleri su dibinde olan hâk üzre tutmağla geçmedi. Merhûm vezîr-i a'zam Murad Paşa ol zamân Diyarbekir beylerbeyisi idi. Uzun Efendi merhûm ki, efendimiz paşa merhûmun kâtib-i divânı bir müslüman ve dindâr âdem idi, ikisi bir boyunduruğa girüp top çekerlerdi ve Sofu Sinan Paşa ki vezâret ile Anadolu beylerbeyisi ve Haleb beylerbeyisi Mahmud Paşa ikisi anlar bir boyunduruğa girdi. Uzun Efendi merhûm : *bunu târîhe koyun ve lehv-i dîle yazıp nişanlayın ki sa'âdetlü pâdişâhımızın iki vezîri ve bir beylerbeyisi boyunduruğa girüp top çekerler, tûl müddet ile unutulmasın* dedi. Merhûm Murad Paşa : *kametde sehîl musâvî değil isek de kuvvetde aceb hangimiz galibüz* deyü vafîr letâif ile teşhîz-i hâtır etdiler. Merhûm efendimiz Mehmed Paşa bir sengîn ve vakur devletlü idi, at üzerinde yanlarınca gider ve yine mahallinde hâtır-nüvazlık ederdi. Bu mahalle tahrîr esnâsında vüzerânın bu mu'âmelesi ve Uzun Efendi merhûmunun târîhe koyun demesi hâtıra hutûr etmekle bâ'is-i tastîr olundu. Belki bir lisâmî mübârek, *Hak sübhânehu ve te'âlâ ve tebâreke yazanı yazdıranı rahmet eyle* diye ol sebep ile Hak te'âlâ anı dahi rahmetlü kullarından eyleye... ancak bu sefer-i mihnet-eserde çekilen âlâm ve şedâyid tahrîr ve ta'bîr olunmak mertebesinden efzûndur. Azîmetde

Göle'den Varat'a üç günde varmış idik, bu kerre on iki günde hezâr mihnetle geldik bir konakda ya'ni bir batakdâ soğukdan açlıktan maraz-ı zahîrden niçe yüz âdem sâlik-i râh-ı adem olur idi, çün Göle sahrasına nüzûl olundu.

... (s. 220) Göle sahrasına konduğumuz gün İskender Paşa merhûm ol zamânda merhûm Tiryaki Hasan Paşa'nın kethudası idi. Yirmi kadar salt ve sebûkbâr levendlerle birer esb-i rehvâra süvâr olup feryâdcılığa geldiler ve küffâr Budun muhâsarasına gelürken Pespirim ve Palota ve Tata kal'alarına zafer buldukların feryâdlarına munzam edüp imdâda be-gayet ikdâm etdiler ve ertesi mîr-i merhûmu hezâr mevâ'id-i urkubiyye ile döndürdüler. Bu hakir-i pür-taksîrin kayınbabası ve hemşehrîsi olmağla doğru çadırımıza gelmiş idi. Bizim dahi zâd u zevâde kısmından üç dört çeyrek Engüriyye basdırması ve bir mikdâr pirincimiz var dahi diyâra dişe dokunur bir şey yok, nihâyet köleyi altı altun etmek için göndermişdim. Altı tane ev somunu getürdüler, ol kadar mesrûr olduk güyâ ki bir define bulduk, eğer kendümüz eğer müsâfirlerimiz anınla hallendik, çünki Sonlok'a geldik kuvvet-i cân olacak nâmı yine öylece aldık ve ol menzilde zahîre gemileri hâzırdır deyü asker halkı tesliye olunurken ve cümle asker açlıktan cana yetmişlerken ne gemilerden eser bulundu ve ne haber alındı. Budun'a gidilmek efsânesi dahi asker lisânında bir bahâne olmağla aç ve taksîr ne gitmek mümkün ne tevakkuf kabil. Hemân yeniçeri ve sâ'ir askerîn kiminin elinde birer pare hatab kiminin birer pare kesek kimin dahi lâşe pûşide çulanları ellerine almışlar, serdâr-ı bâ-vakarın otağına yürüdüler, kendüsü gafil değil imiş, çün yürüyüşlerin gördü tedârükleri ne idüğün bildi, hemân bir ata süvâr olup firâr etdi. Otakların yıkdılar, kilârın matbahın yağma etdiler, andan defterdar Ekmekçizâde çadırın yıkıp mâ-melekin garet etdiler, hattâ Ekmekçizâde *bu kerre defterdarlık arzın tekmîl ettik* demiş dediler. Sonra ağaları zâbitleri gelüp hezâr minnet ve recâ ile tebs etdiler ve Budun'a gitmekten feragat olunup tuğların Segedin yoluna gönderdiler. Vakt-i guruba değin serdar çadırlar etrâfın duvar etdi. Otağına girmekte halkdan âr etdi. İki üç âdem ile gezerken merhûm efendimizin çadırları kurbüne geldi. *Da'vete âdem gönderdin deyü* sevk ettiler, *ammâ merhûm şehir oğlanıdır renk alır ve bu bize belâlar mübâ-*

rek demek olur, ancak deyüp âdem göndermedi. Sonra kendüsü geldi, *vah kolum, vah belim* deyü biraz feryâd ve zârî kıldı, meğer firâr ederken akabinde bir iki incik kemiği büyük çulanların kimisi koluna, kimisi sırtına urmuşlar ve gerçekten mecrûh etmişler. Bundan sonra Budun'u cenâb-ı Râbbül-âlemine ısmarladık ve Segedin'e doğru revâne olduk».

— IV —

Mehmed b. Mehmed, *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr*, s. 194-199.

«...Sene-i mezbûre Zilka'desinin on dördünde yevmü'l-hamîsde serdâr otağına nüzûl kıldı ve Tatar Hân Gazi Giray sefere geleceği mukarrer olmağla zahîre tedârükü için yol üzerinde olan Tuna yahılarında olan kudâta müte'addid ahkâm-ı şerife ve maslahat-gûzar çavuşlar gidip ve cümle ehl-i vukuf ve ekâbir ve a'yân ittifâkıyla sefer Erdel-i pür-hiyel vilâyetine olmak evlâ görülmegle sene-i mezbûre zilhiccesinin on dokuzu yevmül-hamîsde Belgrad'dan aşağı Taşburun nâm mahalle nehr-i Tuna üzre cîsr binâsına mübâşeret olunup on günde tamâm olup mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinde bin sekiz yüz elli zirâ' memdûd cîsrden geçilüp Erdel semtine azîmet olunup ve ol günde Gazi Giray Hân'dan âdemler gelüp Ruscuk'a geldiğin i'lâm kıldı. Sene seb'a ve elf muharreminin sekizinde Diyarbekir beylerbeyisi Murad Paşa geldi ve yevm-i mezbûrda Budun'dan feryâdcılar gelüp Papa kal'asına küffâr geldiğin i'lâm kılmış ve der-akab İstolni Belgrad'dan dahi feryâdcılar gelip Palota'nın muhâsara kılmadığın ve kendi üzerlerine dahi ziyâde hücûmları olduğunu bildirmişler.

Mâh-ı mezbûrun on dördünde Rumeli beylerbeyisi Veli Paşa bi-emrillahi te'âlâ vefât edüp yeri Anadolu eyâletiyle vezîr olan Mehmed Paşa'ya verdiler. Mâh-ı mezbûrun on altısında Semendire askeri Budun muhâfazasına irsâl olunup Hân'ın yakın yere geldiği haberi gelüp asker-i islâm karşı çıkup mâh-ı mezbûrun yirmi altısında üç yüz bin Tatar askeriyle gelüp askerinin bir tarafına kondu. Andan ziyâfet ve hıla'-ı fâhire ve cânib-i pâdişâhîden in'âm ve ihsân ve iltifât-ı bî-pâyânlar olundu ve mâh-ı mezbûrun yirmi dördünde tekrâr serdâr cümle beylerbeyiler ve yeniçeri ağası ve bölük ağalarıyla gelüp Hân hazretlerine musâfaha

kıldılar ve serdâr cânib-i pâdişâhiden gelen emr-i şerifi çıkarup re'isülküttâbın eline verüp ol dahi âdâb birle ayağ üzre kalkup kırâ'ete şürû' kıldıkda Hân hazreti ve serdâr ve sâ'ir beylerbeyiler bir uğurdan ayağ üzre kalkup el kavuşdurup âdâbla yerlû yerinde durup sa'âdetle pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin emr-i şerifleri tamâm âhırına değin kırâ'et olunca durdular, çünkü tamâm okundu, devâm-ı devlet-i pâdişâhiye du'â vü senâlar kılınup andan serhad ihtiyârlarından ve ehl-i vukuf olanlardan su'âl olunup müşâvere kılındı. Cümlelerin ittifâkıyla eyittiler : *şâh-râh-ı Varad'dan gayri asker-i islâm duhûl edecek yol yokdur* deyü haber verdiler, zıkr olunan teveccüh müvaceh görölüp asâkir-i nusret-me'âsire bu minvâl üzre tenbih olunup kalkulup Beçkerek'e, ba'dehu sene-i mezbûre saferinin altısında Çanad kurbüne konuldukda Erdeloğlu'ndan elçi gelüp Hân'dan şefâ'at ricâ eylemiş ki, sa'âdetlû pâdişâhla mâbeynlerin ıslâh edivere, ol gece Çanad kal'asında olan kefere firâr etmekle asker ardlarından yetişüp ekserin katl ve esir ettiler ve bu mahalde azîm yağmurlar yağıp muzâyaka-i azîm oldu. Mâh-ı mezbûrun dokuzunda Erzurum beylerbeyisi Mustafa Paşa taht-ı hükûmetinde olan askerle gelüp orduya mülhak oldular ve mâh-ı mezbûrun on birinde asâkir-i zafer-me'âsir Muroş suyundan hezâr maşekkatle geçüp ba'dehu küffârla Muroş suyu bir kaç konak gidildikten sonra Ordubek nâm palanka kurbünde köprü başında konuldu. Ol makule Göle askeri gelüp serdâr ve asker karşı vardılar. Mâh-ı mezbûrun yirmi dördünde ve yirmi beşinci bataklar ve sular ve ormanlardan azîm elem ve ıztırlar çekilüp geçildikten sonra Varad sahrasına konuldu. Ol mahalde Van beylerbeyisi Yusuf Paşa askere lâhik oldu.

El-kıssa : Çanad sahrasından geçildikten sonra serhadd-i küffâra varıldı. Tatar Hân hazretleri memâlik-i a'dâyı yaka yaka tarîk-ı âhardan serdâr ise asker-i encüm-şümârla ve yeniçeriler toplanla râh-ı râstdan varup ahsan-ı husûn-ı kiral-ı Erdel olan mezkûr Varad kal'ası kurbünde mülâkatları müyesser oldu. Vaktâ ki iki serdâr iki taraftan gûzar kıldılar, mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzunda cümle bir yere cem' olup ma'îyyetle konuldu, zıkr olan kal'a-i Varad Erdel ile Nemçe memleketleri mâbeynlerinde vâki' etrâfı varoşlu niçe zamândan berü dest-i ta'arruzdan masûn olmağla cevânibi ziyâde ma'mûr ve şenlikli bir hisâr-ı üstvâr idi.

Kal'a ve nevâhisi Nemçe kiralı tarafından zabt u tasarruf olunup Nemçe kiralı, Macar tâ'ifesi müstakıl kal'a ve âb-ı rûyı olup üzerine Âl-i Osmân askeri gelmek ihtimâli vardır, ihtiyâten hıfzı ile kendimiz takayyüd kılmak lâzım ve mühimdir deyü bundan akdem kal'a-i mezbûreye bir kaç bin Nemçe askerin koyup ba'dehu tamâm tasallut etmekle bir kaç seneden berü kal'a-i mezbûre Nemçe keferesinin zabtında idi, asker-i islâm vusûlünden mukaddem Tatar askeri varoşa varup kal'ada ve dahi varoşda mevcûd olan keferenin cumhuriyle bir gün bir gece elleşüp âkıbet asker-i Tatar etrâfından âteş verüp yıkup ikdâm-ı tâm ve sa'ya ihtimâm etmekle küffâr nâcâr olup ehl ü ıyâllerin alup koçulara yükledip taraf-ı âhardan terk-i diyâr ihtiyâr etdiler. Lâkin çend Tatar ve asker-i müslimin melâinleri ardlarınca ılgar kılup yetişüp ricâlin kılıçdan geçürüp ehl ü ıyâllerin esir etdiler. Bundan sonra serdârla Hân hazreti bir yere gelüp serhadd-i islâmın ukalâ ve ehl-i vukufları cem' olup : *düşman-ı dînden ne vechile intikam alınmak gerekdir, tahrîb-i memâlik edip garet ve hasâret mi edelim yoksa feth-i kal'a ile mukayyed mi olalım* deyü müşâvere olundukda cümleten eyittiler ki, *garet-i memleket ve yağma ve hasâret-i emvâl-i ra'ıyyet-i a'dâ-yı dîne bâ'is-i miknet ve sebep-i za'f u zilletidir, ammâ memâlik-i mahrûseye karîb ve müstahkem kal'a ki kilid-i memâlik-i Erdel ve Nemçe'dir, feth ü teshîrine sa'y olunmayup geçüp gitmek âkıl işi ve hurd-mend revîşi değildir, husûsân Erdel memâlikinin şâh-râhı ve asâkir-i zafer me'âsirin ubûr ve güzergâhı olan derbend ağzında vâki' olmuştur. Bu kadar bin cengî melâ'in var iken hâlî üzre konulup gidülürse ba'dehu mahall-i mezbûrdan ubûr eden leşker-i islâma zarar erişdirmekten hâlî olmadıkları gündün ayândır* dediler. Münâsib olan bu kal'ayı alıp ve muhâsara üzre iken cevânibin Hân hazretleri garet etmektedir dediler. Fî'l-hakîka ma'kul görüldü.

Târîh-i mezbûrun rebîülevveli gurreinde yevm-i cum'ada meterisler kurulup döğülmeğe başlandı. Lâyîl ü nehâr cengden hâlî olunmadı, ammâ kesret-i bârândan müzâyaka çekildi, muhâsara-dan yedi gün geçtikte Budun beylerbeyisinin kethudası feryâdcılık tarîkıyla gelüp küffâr Budun kal'asın muhâsara kıldığını haber verdi. Bundan evvel hod her gün feryâdcılar gelürdü, *kâfir taburu Yanık'a andan Vaç'a andan Eski Budun'a, andan kal'a-i*

Budun'u muhâsara edecekleri mukarrerdir deyü haberler gelürdü ve *bu gelen düşman sâ'ir zamana kıyâs olunmaya, ağır düşmandır, bir kaç beylerbeyi ve bir kaç bin askerle def' olunmaz, şöyle ma'lûm ola deyü bi'z-zât serdâr gelmeyince def'i mümkün değildir* deyü niçe gün i'lâm ve feryâd olunmuş idi. Bunun bâ'is ve sebebi bu idi kim birâder-i kiral ve serasker-i dalalet misâl olan Maksimilyan nâm kâfir-i bed fi'âl çünkim guzât-ı islâmın Erdel vilâyetine azimet-i mukarrer olduğun işitti, yanında olan asker-i küffârla Erdel-oğlu imdâdına erişmeği mukarrer kıldı. Lâkin andan ol asâkir-i islâm erişüp Varad kal'asın muhâsarâ etdiklerinden gayrı leşker-i Tatar akına ılgar kılıp Erdel'in kurâ ve kasa-bâtın garet ve re'âyâsını târumâr ve esir edip Erdel-oğlu tevâbi'yle sa'b yerlere firâr ve muzîk mahallere tahassun ihtiyâr ettiğün haber alup imdâda kadir olmaduğundan varup kal'a-i Budun'u muhâsara etmişdi ki serdârın canı başı kayusu ola. Varad kal'asın birağup kendi hisârları halâsına mukayyed olalar bu fikir ile Budun'u muhâsara kılmuşidi ve sene-i mâziyede imdâdlarına gelen Frenk tâ'ifesinden beş bin nefer Palon askerinden gayrı sene-i mezbûrede dahi on iki bin tüfenk endâz Palon askeriyle kiral-ı bed-fi'âlin diğer karındaşı Matyaş Herseg nâm bi'din dahi Nemçe ve Alan ve Macar ve sâ'ir küffârdan altmış bin piyâde ve süvâr-ı ehl-i nârla gelüp tahmînen seksen bin melâ'inler Yanık kal'ası kurbünde törvin ve cem'iyet edip *çünkü asâkir-i islâm bu kadar sular ve bataklar geçüp vilâyet-i Erdel'e girdiler, katı hilâf semte düşdüler. Budun tarafı hâlî kaldı ve uzak yerden gelüp imdâdlarına erişmezler, fırsat zamânıdır* deyü azîm toplar getürüp ekseri piyâde idi. Gemilere koyup Tuna ile getürmüşlerdi ve atlısu evvel gelüp Budun'un varoşun muhâsara etmişlerdi, tarafeynden bir niçe gün ceng olup ve toplar gemilerle gelüp top darbıyla varoşun ba'zı yerlerin hâke beraber edüp ve Tuna yüzünden toplarla döğüp çok yerin yıkıp ve içinde âdem dahi az idi. Cenge kadir âdem olmamağla yedinci gün vakt-i seherden guruba değün hadden bîrûn ceng olup...

...Varad tarafına serdâra feryâdcılar gönderüp *şöyle kim ılgarile erişmezsen kal'a-i Budun elden gider zirâ ki gelen küffârın hadd ü hasrı yokdur* dediler, serdârın ma'lûmu oldukda ne tedbir edeceğün bilmedi, zirâ ki asker-i Tatar ve cünûd-ı islâm cerâd-ı

ılgar edüp garete gitmişler idi. Anları küffâr memleketinde bı-
rağup gidemedi, asker gelüp bir yere cem' olunca eğlenmek iktizâ
kıldı. Ba'dehu kalkup Hân'la müşâvere edüp hân hazretlerinin
yarar ve mu'teber âdemlerinden Şahbâz Mirza nâm dilâveri yedi
bin Tatar askeriyle anın ardınca Sofu Sinan Paşa'yı ve anın ar-
dınca Eğre beylerbeyisi Bekdaş Paşa'yı Eğre askeriyle ve anın ar-
dınca (...) nâm iki sultanı yirmi bin Tatar ile gönderdiler, yine
bir feryâdcı dahi gelüp Hân'm kardeşi kağılgay Selâmet Giray
Sultan ile evvel be-evvel akından gelüp erişen leşker-i Tatar'dan
yirmi bin tuvânâ ve ceng azmâ Tatar dahi irsâl olundu. Bu ta-
raftan varoş cenginde...

...bu eyyâmda kal'a-i Varad döğülüp fethine bezl-i makdûr
ve sarf olunurdu, sene seb'a ve elf rebûlevvelinin on birinde yü-
rüyüş olunur, serdâr ve Hân meterise varup ol mahalde iki lağıma
âteş verilüp muradca işlemeyüp gerüye depmeğin yürüyüş olmadı
ve mâh-ı mezbûrun on altısında Rumeli kolundan lağıma âteş ve-
rilüp gedik açılmağla asker yürüyüş kılup asker azım ceng ve ik-
dâm kıldılar, Hân-ı zîşânın bi'z-zât kendü islâm askerine karagol
olup cevânib-i erbi'adan cüst u cû kılup ve kal'a tarafın gözedüp
azım takayyüd ve hizmetler eyledi ve yevm-i mezbûrda mârrû'z-
zıkr Dev Süleyman Paşa kendüye koşulan askerile Budun'a gitdi.
Mâh-ı mezbûrun on dokuzunda serdâr hazretlerinin kendi kolun-
dan lağım atılup gedik açılmağla der-akab yürüyüş olup lâkin me-
lâ'inler duvarın öte yüzüne çitten bir duvar dahi etmeğle dâhil-i
kal'a olunmadı, ammâ çok la'in mürd oldular ve yevm-i mezbûr-
da Kalender Ağa nâm bir ağa feryâdcı gelüp mukaddemâ alınan
varoş haberin ve şehid olanların haberin bildirdi ve hâlâ kal'ayı
dört taraftan muhâsara kıldıkların i'lâm kıldı. Mâh-ı mezbûrun
yirmi üçünde bütün gece yağmur yağup meterisler ve sıçan yol-
ları ve hisâr içi su ile memlû olup selden bir mertebe muzâyaka
çekildi ki, kabil-i ta'bir değildir, ammâ balçıkdan kal'aya dühûl
müyesser olmadı. Mâh-ı mezbûrun yirmi yedisinde muhkem yağ-
mur yağup meterisler deryâya dönmüşken yine serdâr dikkatiyle
ceng olup mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzunda İsmâ'il Ağa Tımsıvar
askeriyle yol üzerinde köprü binâsına fermân olunmağla ordudan
ayrılup ve mâh-ı mezbûrun selhinde Bekdaş Paşa Peşte'ye varup
sâlimen dâhil olduğu haberi geldi.

Sene-i mezbûre rebîülâhırının ikisinde rûz-ı kasım vâki' olup iki lağım dahi tedârük olunup cümleten asker ve serdâr cenge hâzır olmuşken irâdetullah olmamağla iki lağım dahi taşra depüp bu kadar sa'y hebâ olup bu eyyâmda kış dahi basup kırk gün bu kadar ale't-tevâli yağmur yağup asâkir-i islâm otuz gün bu kadar ihtimâm kıldılar, müyesser olmadı. Bu eyyâmda Budun'dan yine feryâdcılar gelüp eğer bir kaç gün içinde Hân-ı zîşân ile serdâr hazretleri yetişmezlerse kal'a-i Budun gibi bir kal'a elden git-tüğünden gayrı ehl-i islâmın huzûr-ı Hak'da cevâbın kim verür deyü i'lâm ve imdâd taleb olunmağla ve kal'a-i mezbûrenin iç yanında melâ'inler çitten bir duvar dahi yapmağla kal'a alunduğu takdirce niçe günler dahi anâ olmağla zamân mürûr lâzım gelmeğın ve Budun'a imdâda yetişmek vâcib olmağın bi'z-zât serdâr ve Hân-ı zîşân mâh-ı mezbûrun üçünde kal'a dögmekden ferâgat edüp hemân ol gece meterislerden toplar çıkarılıp şâhrâha isâl olundu. Ertesi Budun tarafına göçüldü ve her menzile varılınca bataklar ve sulardan topları geçürünce çekdikleri meşakkatler yazılsa beş cilde sığmaz. Mâh-ı mezbûrun on dördünde Göle sahrâsına konuldu ve mâh-ı mezbûrun yirmisinde Sonlok mukabelesinde nehr-i Tissa kenârına ki konuldu, Eğre beylerbeyisi Bekdaş Paşa gelüp haber getürdü ki Budun kal'asın muhâsara kılan küf-fâr serdâr-ı zîşân ve Tatar Hân hazretleri Varad kal'asın muhâsaradan ferâgat kılup istihlâs-ı Budun için ılgar ile üzerlerine geldiklerin haber aldıkda havflarından firâr edüp hâib ve hâsırın gitdikleri haberin getürdü. Mâh-ı mezbûrun yirmi birinde Segedin kurbüne konuldu. Ol gece ayaz ve don olmağla asker ziyâde muzâyaka çekdiler, bir gün ikamet olunup Eğre ve Budun ve sâ'ir kılâ-ı serhaddin ahvâlleri görölüp her birine hazîne ve asâkir ve zahîre tedârük olunup andan emr-i pâdişâhî üzre Hân Tuna yalısında Sonbor kışlasına azîmet kılup serdârla asâkir cumâdelûlânın beşinde Varad'ın kurbünde nehr-i Tuna üzre kurulan cisrden geçilüp mâh-ı mezbûrun dokuzunda Belgrad sahrâsına konulup, askere icâzet verilüp kendü kışla tedârükünde olup vâki' hali i'lâm kıldı».